

Ingegerd Ericsson
Idrottsvetenskap
Lärarytildningen
Malmö högskola

Hur ser utbildningsbehovet ut bland idrottsledare i skolan?

Rapport från ett forskningsprojekt om Handslaget

Förord

Denna rapport handlar om en utvärdering av en del av de Handslagsprojekt som kunnat genomföras tack vare regeringens satsning på ett ökat samarbete mellan skola och idrottsföreningar, för att locka alla skolelever till fysisk aktivitet i olika former.

Att träffa, observera och genomföra intervjuer med de i studien medverkande idrottsledarna har varit både trevligt och intressant. De har alla varit engagerade och nästan undantagslöst verkat mycket kunniga inom sina respektive idrotter. De har tagit sig tid till att svara på mina frågor och berätta om sina erfarenheter och tankar. Ingen har haft något emot att bli observerad i sin ledarroll under aktivitetspassen och inte heller att intervjuerna spelades in på band. Alla transkriberade och analyserade intervjutexter samt anteckningar från genomförda observationer finns förvarade hos författaren.

Härmed framförs ett varmt tack till alla medverkande idrottsledare och andra funktionärer i respektive förening/klubb som bidragit till att denna undersökning kunnat genomföras.

Ett tack riktas också till Skåneidrottens hjälpsamma och tillmötesgående personal, som tillhandahållit föreningarnas ansökningshandlingar samt till Riksidrottsförbundet och Centrum för idrottsforskning, som beviljat forskningsmedel till studien.

Malmö 06-12-10

Ingegerd Ericsson

Innehållsförteckning

Inledning	4
Syfte och frågeställningar	4
Bakgrund och tidigare publicerade resultat	5
Arbetsätt i skolmiljön	5
Metod.....	7
Urval och genomförande.....	8
Del 1: Intervjuer med idrottsledare verksamma i skolan.....	9
Del 2: Dokumentanalys av texter i föreningars ansökningshandlingar	13
Del 3: Observationer av föreningsledda aktiviteter i skolan.....	14
Resultat	15
a) Särskilda åtgärder som föreningen vidtagit för att erbjuda barn och ungdomar, som idag inte deltar i idrottsverksamhet, lustfyllda och hälsofrämjande aktiviteter inom skolans ram.....	15
b) Hur föreningen/idrottsledaren samarbetar med skolan för att utveckla metoder som lockar alla elever till fysisk aktivitet.....	16
c) Strategier som föreningen/idrottsledaren har för att erbjuda elever med funktionshinder och motoriska brister meningsfull fysisk aktivitet	19
d) Ledarutbildning som idrottsledare som leder fysisk aktivitet i skolan har.....	19
e) Idrottsledares tankar om behov av utbildning eller kompetensutveckling för att leda fysisk aktivitet i skolan	20
f) Hur eventuella åtgärder och strategier märks i skolans föreningsledda aktiviteter	21
Idrottsledares utbildningsbehov enligt undersökningens tre delar	21
Diskussion och slutsatser.....	24
Sammanfattning och rekommendationer	30
Referenser	34
Bilaga 1 Mail till idrottsföreningar som beviljats Handslagsmedel 2006	36
Bilaga 2 Intervjuguide	37
Bilaga 3 Observationsguide	38

Inledning

En ledare i en idrottsförening är ofta mycket skicklig och framgångsrik i sin idrott. Han/hon är entusiastisk och vanligtvis en god förebild, ja rent av idol, för de barn och ungdomar som tränar i föreningen/klubben. Räcker detta för att klara uppgiften att entusiasmera och leda fysisk aktivitet för alla elever i skolan?

Enligt Riksidrottsförbundet (2000A) innebär det så kallade Handslaget och regeringens satsning på att barn och ungdomar, som idag inte deltar i idrottsverksamhet, ska erbjudas lustfyllda och hälsofrämjande aktiviteter genom särskilda åtgärder. Bland annat uppmuntras idrottsföreningar att i nära samarbete med skolorna utveckla metoder som lockar alla elever till fysisk aktivitet i olika former. Handslaget har således skapat ökade möjligheter att utveckla den lokala idrottsverksamheten.

Regeringen har avsatt en miljard kronor under en fyraårsperiod för satsningar på idrottens barn- och ungdomsverksamhet. Dessa pengar kan idrottsföreningar få ta del av genom att söka projektbidrag för att bland annat öka samverkan med skolan. Tanken är att föreningsidrotten genom samverkan med skolan ska nå alla barn och ungdomar, även dem som inte själva anmäler sig till träning på fritiden. Går denna ambition att förverkliga? Hur väl lyckas idrottsföreningarna och deras ledare med sitt uppdrag att utveckla metoder som lockar alla skolelever till hälsofrämjande fysisk aktivitet?

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med detta projekt var att undersöka och beskriva det eventuella behov av utbildning och kompetensutveckling som kan finnas bland idrottsledare som leder fysisk aktivitet i skolan; dels allmänt utbildningsbehov, dels med inriktning mot elever i behov av särskilt stöd. Följande frågeställningar var utgångspunkter i studien:

- a) Har föreningen vidtagit några särskilda åtgärder för att erbjuda barn och ungdomar, som idag inte deltar i idrottsverksamhet, lustfyllda och hälsofrämjande aktiviteter inom skolans ram?
- b) Hur samarbetar föreningen med skolan för att utveckla metoder som lockar alla elever till fysisk aktivitet?
- c) Vilka strategier har föreningen för att erbjuda elever med funktionshinder och/eller motoriska brister meningsfull fysisk aktivitet?
- d) Vilken ledarutbildning har idrottsledare som leder fysisk aktivitet i skolan?
- e) Upplever idrottsledare något behov av utbildning eller kompetensutveckling för att leda fysisk aktivitet i skolan och hur ser det behovet i så fall ut?
- f) Hur märks och vilka konkreta uttryck tar sig eventuella åtgärder och nämnda strategier i skolans föreningsledda aktiviteter?

Utifrån idrottsledares erfarenheter och upplevt utbildningsbehov ges möjligheter att kartlägga något av det utbildningsbehov som kan finnas bland idrottsledare som är verksamma i skolan. Denna kunskap kan tänkas vara till nytta även för föreningar som ännu inte ansökt om medel ur Handslaget. Utifrån resultat av denna undersökning skulle föreningar, skolor och lärarutbildningar kunna skapa och erbjuda relevanta korta och längre utbildningar inom olika områden, vilka dels kan kännas särskilt meningsfulla för idrottsledare, dels kan ge ökade kunskaper om skolans styrdokument och hur man kan möta och arbeta med barn i behov av särskilt stöd.

Bakgrund och tidigare publicerade resultat

Föreningsidrotten erbjuder många tillfällen och möjligheter för barn att träna sin motorik på ett positivt sätt. Men ibland kan den också få negativa effekter för en del barn, genom att deras motorik inte är lika bra som kamraternas (Ingebrigtsen, 2004). Den så kallade "barnifieringen" inom tävlingsidrotten diskuteras ibland bland lärare, föräldrar och tränare, vilken innebär att tävlingsverksamheten inom idrotten förekommer och börjar i allt lägre åldrar. Vilka faktorer som styr denna selektion av barn och ungdomar är ofta okända för utomstående (Dahlin, 2004). Om vissa barn tidigt sorteras bort och inte får vara med i exempelvis olika lagspel bekräftas deras och kanske kamraternas redan negativa värderingar. Ett stort ansvar vilar följaktligen på idrottsledaren när det gäller att inte medverka till den utsortering, som kan få negativa konsekvenser för barn som "inte platsar i laget". Detta ansvar blir ännu större i skolan, där idrottsledaren möter även de barn som inte själva sökt sig till föreningsidrotten. Föreningsledd idrott i skolan måste vara till för alla barn, även för dem som inte redan är välmotiverade till fysisk aktivitet och även för dem som inte har så väl utvecklad motorik.

De ofta ideellt arbetande föreningsledarna gör viktiga insatser för många barn och ungdomar. Men frågan är om det ställs rimliga krav och förväntningar på dessa ledare utifrån deras utbildning och kompetens. Det är inte ovanligt att föräldrar som vill stötta sitt barns motoriska utveckling vänder sig till någon idrottsledare för att få råd och med en förhoppning om att barnet i föreningen ska få hjälp och stöd i sin motoriska utveckling. Har alla idrottsledare kunskap om barns motoriska utveckling och hur man kan stimulera den genom lämpliga övningar som exempelvis tränar kropps- och rumsuppfattning samt balans- och koordinationsförmåga? Detta är intressanta frågor att undersöka i denna studie.

I skolan hamnar ledaren i en situation som dessutom ställer krav på att leda aktiviteter för *alla* elever, inte bara för dem som redan är väl motiverade till att vara fysiskt aktiva. Idrottsledaren är ofta en av föreningens aktiva tävlingsidrottare eller någon intresserad förälder som engagerar sig som barn- eller ungdomsledare. Den utbildning och de ledarkurser som idrottsrörelsen arrangerar är ofta inriktade på specifika idrotter med fokus på olika teknik- och taktikövningar. I stor utsträckning saknas kurser inom psykologi, barns motoriska utveckling samt hur man kan stödja barn med särskilda behov (Dahlin, 2004). Kristén (2003) har i sin avhandling visat att idrottsföreningar behöver kontinuerlig hjälp och att stöd är nödvändigt för att barn och ungdomar med rörelsehinder ska kunna erbjudas en meningsfull rörelseträning. Resultat från en studie om unga idrottsledare (Redelius, Auberger & Bürger Bäckström, 2004) visar att unga ledare verka behöva utbildning i pedagogiska frågor; exempelvis att arbeta med barn som inte självklart gör som de blir tillsagda.

Det förefaller således som det finns ett behov av ökad kunskap bland idrottsledare och tränare bland annat om hur man kan stimulera och träna barns motoriska färdigheter på olika nivåer. Delvis motstridiga resultat framkommer i ett examensarbete om Handslaget (Werner & Reinhold, 2004) där idrottsledare säger sig ha tillräckliga kunskaper i såväl pedagogik som konflikthanterings- och ledarskapsfrågor och där föreningar inte upplever något ytterligare utbildningsbehov för sina ledare i skolan. I studien ingick intervjuer om utbildningsbehov med endast tre idrottsledare, vilket gör det intressant att studera och försöka belysa detta område i lite större skala.

Arbetsätt i skolmiljön

Det faktum att skolan är obligatorisk och elevernas arbetsplats under många år gör att man måste ställa höga krav på att skolans miljö och arbetsätt utformas så att skolproblem förebyggs. Elever med ökad sårbarhet på grund av sjukdom, inlärningssvårigheter eller funktionshinder löper särskilt stor risk att påverkas negativt av brister i miljön

(Socialstyrelsen, 2004). Idrottsledare i skolan kan av naturliga skäl inte förväntas arbeta helt och hållet i enlighet med skolans styrdokument; frågan är om det alls är önskvärt. Utan att ta ställning i den frågan kan det ändå vara relevant att här lyfta fram och betona några punkter ur skolans kursplaner för idrott och hälsa som kan ha tänkas ha betydelse för hur en idrottsledare i skolan lyckas med sitt uppdrag att leda fysisk aktivitet för alla elever.

I kursplanen för ämnet idrott och hälsa framkommer motorikens betydelse tydligt.

Vår kropp är byggd för rörelse. Dess vävnader och olika funktioner anpassar sig till de krav som ställs på dem. För det växande barnet är det därför viktigt att dess hemmiljö, skol- och fritidsmiljö ger möjligheter till motorisk och fysisk aktivitet och träning. Barnet måste få utveckla olika förmågor och funktioner av sensomotorisk och fysisk karaktär. (Utbildningsdepartementet, 1994, s. 45)

Att skolämnet idrott och hälsa har ett särskilt ansvar för barn som har fysiska och motoriska svårigheter framgår tydligt.

Ämnet har ett särskilt ansvar för de elever som har brister i sin fysiska eller motoriska förmåga eller andra svårigheter i samband med kropps rörelse och friluftsliv. (a.a., s. 45)

I senare kursplan för idrott och hälsa (Skolverket, 2000) uttrycks, genom ett mer allmänt syfte, att ämnet ska skapa förutsättningar för att alla ska kunna delta på sina villkor.

Ett grundläggande syfte med ämnet är också att skapa förutsättningar för alla att delta i olika aktiviteter på sina egna villkor, utveckla gemenskap och samarbetsförmåga samt förståelse och respekt för andra. (s. 22)

Vidare betonas allsidiga rörelseaktivitetens betydelse för en hälsofrämjande livsstil och att positiva rörelseupplevelser främjar den motoriska förmågan.

Att utveckla allsidiga rörelseaktiviteter är centralt i ämnet och en allsidig rörelserepertoar kan lägga grund för en aktiv och hälsofrämjande livsstil. En positiv upplevelse av rörelse och rytm är i sin tur en grund för individuella och kollektiva övningar och främjar på så sätt såväl den improvisatoriska och estetiska som den motoriska förmågan. (s. 23)

En idrottsledare har en viktig funktion när det gäller att skapa en positiv social miljö, där deltagarna känner sig trygga och får uppleva att de lyckas. Moser (2006) betonar vikten av att ledaren kommunicerar med (och inte till) deltagarna. Egen ledarerfarenhet är en tillgång och god pedagogisk kompetens en förutsättning, liksom kunskap om motivation och motivationsprocesser, för att lyckas skapa denna positiva sociala miljö.

Egen lederadferd, måten å henvende seg til og kommunisere med (ikke til) deltakerne, positiv respons till deltakerne og raske tiltak når problemer oppstår, vil i stor grad medføre positive effekter for det sosiale miljøet. Dette forutsetter selvfølgelig en god del pedagogisk kompetanse og ledelseskompetanse samt kunnskap om motivasjon og motiveringsprosesser. (Moser, 2006, s. 14)

Ytterligare några aspekter som kan ha tänkas ha betydelse för hur idrottsledare kommer att lyckas med sitt uppdrag att leda fysisk aktivitet för skolelever presenteras i det följande.

Kritik har riktats mot att innehållet i skolämnet idrott och hälsa ofta sker på pojknas villkor och liknar föreningsidrottens träning allt för mycket. Enligt min erfarenhet som idrottslärare och lärarutbildare har olika typer av bollspel mer och mer kommit att dominera innehållet i idrott och hälsa i svenska skolor, på bekostnad av redskapsgymnastik och fristående rörelseprogram. Detta bekräftas i olika studier och utvärderingar (Eriksson, Gustavsson, Johansson et al., 2003; NU-03, 2004; Carli, 2004).

Bollek och bollspelsövningar är alldeles utmärkta aktiviteter för att träna exempelvis öga-handkoordination och rumsuppfattning. Men för att träna och automatisera grovmotoriska rörelsemönster såsom att rulla, åla, krypa, klättra, hoppa och balansera behövs även dans,

fristående och redskapsgymnastik (Ericsson, 2003). För att kunna planera, organisera och genomföra redskapsträning på ett bra sätt behövs goda kunskaper och erfarenhet av mottagning och skadeförebyggande åtgärder.

Det finns inga standardiserade träningsprogram eller metoder som passar alla barn med motoriska brister och det är inte tillräckligt att pedagogen är en ”glad amatör”. För att kunna planera kvalificerad motorisk träning krävs specifika kunskaper om utveckling av sinnen och kroppsrörelser samt kunskaper och erfarenhet av att observera barns grovmotoriska rörelsemönster (Gjesing, 1997). Barn är olika och barn med svårigheter är i första hand barn som behöver det som alla barn mår bra av, fast i högre grad och på lite annorlunda villkor med hänsynstagande till varje barns olika förutsättningar.

De redovisade citaten ur skolans styrdokument och de ovan mycket kortfattat beskrivna pedagogiska teorierna har tillsammans med erfarenheter och forskningsresultat från det så kallade Bunkefloprojektet varit vägledande för de nu aktuella frågeställningarna i denna undersökning. De första forskningsresultaten i projektet (Ericsson, 2003) visade att elever som haft utökad fysisk aktivitet och medveten motorisk träning i skolan hade bättre balans- och koordinationsförmåga samt dessutom bättre resultat på nationella prov i matematik och svenska än elever som endast haft två lektioner idrott och hälsa per vecka. Allra mest positiva var resultaten för de elever som vid projektstart hade stora motoriska brister och som förutom daglig fysisk aktivitet fick extra motorisk träning på sin egen nivå i en mindre grupp. Det gällde effekterna på såväl motorik som skolprestationer och koncentrationsförmåga.

Den fråga som söker sitt svar är således om idrottsledare ger uttryck för något utbildningsbehov eller önskemål om kompetensutveckling för att klara sitt uppdrag i skolan på bästa sätt.

Metod

För att få en så rättvisande bild som möjligt av idrottsledares uppfattningar, upplevelser och erfarenheter har den valda metoden en kvalitativ ansats. För att kunna belysa eventuellt utbildningsbehov ur flera perspektiv genomfördes en undersökning i tre delar, så kallad triangulering:

- 1) intervjuer med idrottsledare verksamma i skolan;
- 2) dokumentanalys av texter i föreningars ansökningshandlingar;
- 3) observationer av föreningsledda aktiviteter i skolan.

Invändningar mot kvalitativ forskningsmetod är ofta att den är subjektiv och därför inte tillförlitlig. Det finns alltså en risk för snedvridning vid intervjuundersökningar på grund av forskarens förväntningar och ledande frågor. Kvale (1997) lyfter fram forskningsintervjun som en specifik professionell form av samtalsteknik där kunskap frambringas genom samspelet mellan intervjuaren och den intervjuade, dvs. språket är varken subjektivt eller objektivt, utan inter-subjektivt. Det kan finnas fördelar med ett subjektivt perspektiv om det erkänns, eftersom det kan belysa särskilda aspekter av de undersökta fenomenen och föra fram nya dimensioner. På så vis kan ett medvetet subjektivt perspektiv bidra till skapande av en bredare kunskap. Medvetet ledande frågor används sannolikt för lite i forskningsintervjuer, menar Kvale. Genom ett systematiskt bruk av ledande frågor kan reliabiliteten hos intervjupersonens svar prövas och kontrolleras.

I en av intervjuerna i denna studie är inte mindre än 18 frågor medvetet ledande på så sätt att jag dels försöker få den intervjuade att reflektera över vilken kunskap och vilken utbildning en idrottsledare i skolan kan behöva och dels kontrollerar att jag uppfattat och tolkat svaren på sådant sätt som den intervjuade avsett.

Ett sätt att öka validiteten och därmed trovärdigheten, är att tydligt redogöra för det olika stegen i analysprocessen. Validering blir på så sätt en granskning och kvalitetskontroll som

genomförs under kunskapsproduktionens samtliga stadier. För att underlätta för läsaren att förstå hur olika tolkningar vuxit fram kommer därför de tillvägagångssätt som använts vid genomförandet av intervjuer, textanalyser och observationer att noggrant förklaras och exemplifieras.

Vid tolkning av en text måste man ha omfattande kunskap om textens tema. På samma sätt måste en intervjuare ha goda kunskaper om temat för intervjun för att kunna förnimma nyanserna i de meningar som kommer till uttryck i intervjupersonernas svar och för att kunna ställa relevanta följdfrågor.

Det finns inga förutsättningslösa tolkningar av en intervju, observation eller av en text. Men forskarens/intervjuarens medvetenhet om sin förförståelse och sina förutsättningar att påverka resultatet kan göras explicita och beaktas vid tolkningen. Min förförståelse består i cirka 30 års erfarenhet som idrottslärare i grundskolan och som lärarutbildare vid högskolor där även utbildning av förskollärare och fritidspedagoger ingått. Jag har varit ledare för gymnaster i Lunds gymnastikförening och under cirka tio år haft medansvar för fortbildning och kompetensutveckling av idrottslärare inom Svenska Gymnastikläraresällskapet. I Skåneidrottens regi har jag haft ett flertal seminarier om barns motoriska utveckling för verksamma idrottsledare. Även min medverkan i planering, handledning och genomförande av studiedagar för lärare och idrottsledare i Bunkefloprojektet får räknas till min kunskapsbakgrund inom området. Därtill kan läggas samlade erfarenheter från egen träning i olika idrottsföreningar såsom gymnastik, simning, volleyboll, jazz- och steppdans. De tre egna barnen har tränat judo, badminton, gymnastik, fotboll och innebandy, till vilka de följts och hämtats, något som också givit kontakt med och viss förståelse för olika idrottsledares situation.

Mina erfarenheter och tidigare forskning (Ericsson, 2003) har givit mig kunskaper som visar att inte alla barn deltar lika aktivt i fysiska aktiviteter som ordnas av skolan eller inom en idrottsförening-/klubb. Exempelvis verkar barn som är överviktiga, som har motoriska svårigheter eller andra funktionsnedsättningar behöva extra stöd och hjälp för att kunna/vilja vara med och röra sig tillsammans med andra.

Jag är medveten om att min förförståelse är färgad av mina erfarenheter inom området och att detta får betydelse för de intervjuer, observationer och tolkningar jag gör. Jag ser det dock som en fördel att jag har erfarenhet av olika typer av ledaruppgifter i skolan och föreningslivet, vilket förmodligen inneburit att jag bättre kunnat förstå den situation mina intervjupersoner befunnit sig i och därmed lättare kunnat ställa tolkande och relevanta följdfrågor. Min uppfattning är att jag utifrån de intervjuer och observationer jag genomfört fått kunskap om och kunnat tolka något av det utbildningsbehov som finns bland de medverkande idrottsledarna.

Urval och genomförande

I samråd med Skånes Idrottsförbund valdes ett antal föreningar ut som 2005 ansökt och blivit beviljade handslagsmedel för att intensifiera samarbetet med skolan. Ambitionen var att göra urvalet med så stor spridning som möjligt när det gällde a) typ av idrott, dvs. både lagidrotter och individuella idrotter; b) geografisk spridning i Skåne; c) typ av skola och upptagningsområde, dvs. i storstad, småstad och landsbygd.

På grund av ekonomiska, praktiska och tidsmässiga skäl begränsades den geografiska spridningen till föreningar som under vårterminen 2006 hade verksamhet i skolor belägna i och inom ca 10 mils avstånd från Malmö och Lund. Mail- och telefonkontakt togs under våren 2006 (se bilaga 1) med alla föreningar inom detta område som av Skåneidrotten beviljats medel för att leda fysisk aktivitet för alla elever i skolan vårterminen 2006. I första hand söktes kontakt med idrottsledare som inte hade lärarutbildning men minst två års idrottsledarerfarenhet. Påminnelser skickades ut till dem som inte svarade och slutligen valdes

de tio föreningar ut för intervju och observation, som bäst uppfyllde kriterierna. En av de valda föreningarna får räknas som bortfall beroende på att ledaren upprepade gånger ställde in avtalad tid av olika skäl såsom sjukdom, vård av sjukt barn och att eleverna hade andra inplanerade aktiviteter. Under ett telefonsamtal med skolans rektor framkom att samverkan med föreningen inte var tillfredsställande och att aktiviteterna inte genomfördes som planerat.

Totalt ingår i undersökningsgruppen tolv manliga och tre kvinnliga idrottsledare i åldrarna 23 till ca 65 år, fördelade på idrotterna akrobatik, basket, bordtennis, brottning, capoeira, fotboll, friidrott, innebandy, orientering och tennis. De flesta skolorna som föreningarna samverkade med är belägna i storstad. Två finns i mindre kommuner och två på landsbygden.

Del 1: Intervjuer med idrottsledare verksamma i skolan

Intervjuerna genomfördes i anslutning till observationer av den fysiska aktiviteten. Platsen för intervjun valdes av idrottsledaren för att uppfylla det etiska kravet på en förmånlig situation för den intervjuade, som därför kunde anses känna sig så bekväm som möjligt i intervjusituationen. I två fall intervjuades två ledare samtidigt.

Intervjuerna som var halvstrukturerade utgick från en intervjuguide med en översikt över vilka ämnen intervjun skulle handla om och förslag till intervjufrågor (bilaga 2). Frågorna formulerades så att de skulle vara lätta att förstå, stimulera till ett positivt samspel och motivera den intervjuade att berätta om sina tankar, upplevelser och erfarenheter. Intervjupersonerna informerades om avsikten med studien och om hur konfidentialiteten skulle värnas, det vill säga att de skulle få vara anonyma och att varken deras eller föreningens namn skulle komma att anges. Under intervjun ställdes tolkande frågor för att få bekräftat att det som sagts var det som avsågs och för att verifiera tolkningar av svaren. Där det var motiverat ställdes följdfrågor, som var relevanta utifrån undersökningens syfte, för att följa upp och klargöra meningen i svaren.

Intervjuerna bandades och de varade mellan 45 minuter och cirka 90 minuter. De transkriberades ordagrant och redigerades därefter eftersom, enligt Kvale (1997), vissa personer kan få en chock när de läser en intervju med sig själva. Det finns en naturlig skillnad mellan talspråk och skriftspråk som gör att en ordagrant utskrivna intervju emellanåt kan verka förvirrad, osammanhängande och till och med obegriplig.

Ett exempel på delar av en redigerad intervjutext ges i det följande. Exemplet är också valt för att tydliggöra hur reliabiliteten i intervjupersonens svar kan prövas.

-Har ni haft några överviktiga barn, barn med motoriska problem eller någon i rullstol?

Det har vi haft också, i slägga hade vi en rullstol, men det fixade vi. 800m, då får dom rulla på den gröna. Vänta, rullstolar är väl förbjudet här inne, det tror jag faktiskt, man får inte ha det här inne, det är säkerheten. Men är det en skolelev som sitter i rullstol, då fixar vi det.

- Har ni någon strategi för att ta hand om överviktiga barn?

Om vi hinner. Vi hade en kille som var jätteöverviktig, och över allting han gjorde var han deprimerad. Och sen när vi skulle springa 800 tog jag bort honom till släggan. Han körde slägga, och han smila. Sen nästa gång var han positiv när han kom hit. Så jag efterlyser nog lite mer projekt med överviktiga faktiskt, med individuell idrott, det har jag gått och fundera på mycket, att det ska finnas ett alternativ med individuell idrott, så man inte tvingar dom att göra samma idrott som dom andra, utan hittar någonting som dom kan vara intresserade av. Sen kan man ju bygga på det och då blir det en positiv känsla för idrott och då kan man hitta mer intressanta saker och få igång dom alltså. Så det har jag funderat på faktiskt. Ja, ha i skolan, individuell idrott för dom. Men det är lite svårt också, eftersom man måste peka ut dom som är överviktiga. Men gör man ingenting så händer ingenting, man måste göra saker annars händer ju absolut ingenting och det är bättre att göra det än att inte göra det.

- Vad gör du för att hjälpa barn som har dålig balans, dålig koordination eller svårt att skilja på höger och vänster?

Mmm, men det beror ofta på att dom växer. Ja, vi hade en igår, som hade fruktansvärt dålig koordination, alltså det var riktigt illa. Då känner dom sig lite utanför och så, dom känner att dom inte är bra. Då går jag alltid fram och säger: "Nu är det så, koordination, vad är det?" Så vet dom inte det. "Man kan säga att det är samarbete mellan hjärna och muskel. Om jag kastar någonting till dig och du bara fångar den enkelt och lätt och sen om jag kastar någonting till dig och du fumlade lite så, då kan det vara koordinationen. Man har dålig koordination när man växer. Så nu kanske du har dålig koordination nu, och så växer dom andra till sommaren, då har du bra koordination, så har dom lite sämre koordination", för att dom inte ska känna sig så dåliga. Men har man dålig koordination, det är relativt lätt att träna upp, om dom gör rätt träning. Och då gjorde jag lite koordinationsövningar på sidan om dom andra här, och då gick det faktiskt lite bättre. Så jag körde en liten övning här, sen funka det mycket bättre.

- Kunde alla vara med på dom övningarna?

Nej, det gjorde jag inte. Ärligt talat, det hinner vi inte.

- Någonting som skulle behövas för att handslaget skulle fungera ännu bättre? Vad skulle du önska?

Mer pengar för att utöka och göra fler projekt. Jag skulle verkligen vilja utöka detta med projekt för överviktiga, absolut.....

För att förvissa mig om att inget hade missuppfattats och att inte något väsentligt saknades, skickades de redigerade texterna via e-post till respektive intervjuperson, som ombads höra av sig om han/hon ville ändra eller lägga till något. Då ingen av de intervjuade idrottsledarna hörde av sig inom två månader tolkades detta som att inget väsentligt saknades och att texterna speglade idrottsledarnas uppfattningar på ett rättvisande sätt.

Analys av intervjutexterna

I princip är en bra genomförd intervju redan validerad och tolkad när den är avslutad, menar Kvale (1997). För att verifiera mina första intryck och kunna göra ytterligare tolkningar gjordes analyser av samtliga intervjutexter på följande sätt.

Efter att de redigerade utskriften på nytt lästs igenom genomfördes så kallad *meningskoncentrering* i fem steg:

1. Helheten bedömdes.
2. Uttryckta meningsenheter fastställdes.
3. Dominerande teman formulerades.
4. Utifrån undersökningens syfte om utbildningsbehov ställdes specifika frågor till meningsenheterna av typen: Vad säger detta uttalande om eventuellt utbildningsbehov som kan finnas? Vilket utbildningsbehov upplever och uttalar idrottsledaren? Vilka eventuella icke uttalade utbildningsbehov ger uttalandet uttryck för?
5. Hela intervjuens centrala och för studien relevanta teman knöts samman och formulerades till en koncentrerad sammanfattning.

I det följande ges ett exempel på steg 2 och 3 från ett avsnitt ur en av intervjuerna, dvs. indelning av texten i naturliga meningsenheter så som de uttrycks av intervjupersonen (I). Därefter har det centrala tema som dominerar respektive meningsenhet formulerats så enkelt som möjligt. Här har jag försökt tolka intervjupersonens svar så fördomsfritt och neutralt som möjligt och tematiserat dem så som jag uppfattat dem.

- Har du någon ledarutbildning?

Jag har gått två steg för senior-, alltså för vuxentränare. Det finns ju två olika, antingen går man på ungdomssidan eller går man på vuxensidan och jag har gått två steg i den utbildningen för att bli vuxentränare.

- Hur omfattande är den utbildningen?

Tre dagar gånger två, båda kurserna har varit tre dagar som jag har varit iväg, och sen nästa steg då som man kan gå, det kan bli aktuellt till hösten, då är det fyra dagar, helt plötsligt, och så trappas det upp.

TEMA A: I har sex dagars ledarutbildning för vuxna.

- Vad är det för skillnad att vara ledare i föreningen och i skolan?

Den stora skillnaden, det är att, är du ledare i en förening så har barnen nästan själva valt att vara där. Men på skolan så är det alla som kommer dit. Det är inte bara dom som verkligen älskar fotboll och tycker att det är roligt utan det kan vara folk som kan vara lite: "Äh jag får prova på det en gång" och det gör ju att nivån på dom är väldigt olika. Och det kan jag känna som en väldigt stor sak att få en kille eller tjej som man ser är väldigt rädd för att spela fotboll, att få den människan till att förstå att när du har passat den passningen eller sparkat till bollen bara, så har du gjort nåt som är jättestort. Så försöker jag tänka när jag är där. Det är ju många som inte kommer bli fotbollsspelare, det syns ju. Men just det här att dom rör sig och att kanske få dom att förstå att jag kan bli bättre, jag kan jobba på det, lite självkänslan. Där är många med svag självkänsla, absolut. Så att det tror jag nog är den största skillnaden. För är du ungdomsledare här i vårt lag, eller i vår förening, så vill alla barnen som är här spela fotboll, verkligen.

- Så det bästa är att se rörelseglädjen och det här med självförtroendet?

Ja.

TEMA B: Det bästa med att vara ledare i skolan är att se barnens rörelseglädje och att de kan få bättre självförtroende när de förstår att de kan bli bättre på fotboll.

Det sämsta det är utan tvivel konfliktsituationerna som uppstår, cirka en gång vart tredje tillfälle som man har dom. Och det kan också vara för att det är väldigt brett?(ohörbart) för att barnen inte hanterar att man ibland råkar man krocka med varandra, det gör man ute på en fotbollsplan också, men då det direkt blir en konfliktsituation. Slagsmål har förekommit där man har fått gå in mitt emellan dom.

- Och ibland får lärarna komma och hjälpa till också?

Ja.

TEMA C: Det sämsta med att vara ledare i skolan är alla konflikter och slagsmål som uppstår under aktivitetspasset.

- Idag var fem flickor inte med av lite olika anledningar. Är det ungefär så det brukar se ut i fyror?

Ja, det är ungefär så det ser ut.

- Det är mest flickor som inte är med, kan man säga?

Ja, det är det nog. Det är frivilligt och det är därför, jag tycker det fungerar bäst att ha flickor och pojkar för sig. För att då vågar fler flickor vara med, än när det blir den här tuffheten, när pojkarna

ska vara med. Då är, det är dom som bara har bollen och dom bufflar bara på. Och alla flickorna som är försiktiga, dom flyttar sig. Dom vill inte vara med vid såna... Det sa läraren också.

TEMA D: Bäst att ha flickor och pojkar för sig om flickor ska vilja vara med.

- Vad skulle behövas eller vad skulle man göra för att det skulle fungera ännu bättre?

Schemalägga det.

- Schemaläggning, hur då tycker du?

Att det inte bara var 20 minuter utan att man hade en timme med varje klass, eller varje årskurs. Det hade jag tyckt var bra. Då skulle man, det är ju det som är det stora problemet, ingen lärare vill ju släppa sina svensktimmar eller sina mattetimmar, utan det är ju jätteviktigt. Men att man kanske utökar schemat en timme i veckan, då hade blivit mycket mer... Och då vidhåller jag att då skulle man inte spela fotboll varje gång. Då skulle man spela basket, man kunde haft aerobic, man kunde ha ytterligare en timme med rörelse.

- En timme om da'n eller?

Nä, en timme i veckan, jag tror en timme om dan är för kraftigt, så att säga.

- När du kommer till skolan, då tänker du: Få se vilka som kommer så får vi se hur det blir?

Ja.

- Det är ingen diskussion om vad dom vill göra?

Det är problem, för när jag kommer vill dom ju spela fotboll, det är svårt att föreslå någonting annat, för det kan dom göra på sin gympa tycker dom. Utan just dom här 20 minuterna, eller 25, då vill man bara spela fotboll.

- Några teknikövningar, eller passningsövningar?

Nä, jag tror inte det. Då måste man ha betydligt mer utrustning, fler bollar, för att annars är det många som blir stillastående. Plus att 20 minuter är väldigt lite tid. Så'n't skulle man kunna göra om man hade en hel lektion.

TEMA E: Det skulle fungera bättre med utökad schemalagd tid en timme per vecka, då skulle tiden räcka till olika typer av aktiviteter och till teknik- och passningsövningar.

- Om du skulle önska någon utbildning eller kurs, vad behöver man ha för att vara inne i skolan och vara ledare?

Farligt att säga det, men sunt förnuft. Och en viss förståelse, kanske lite hur barnen tänker och hur barnen fungerar och det är kanske det som är det svåraste eftersom jag då bedömer att det är hetsigare här än vad det är där mina barn går i skolan.

- Tycker du man behöver ha någon särskild utbildning för att leda aktiviteter i skolan?

Nej, det tror jag inte. Inte så på det sättet, utan återigen, det sunda förnuftet, det är väldigt viktigt.

TEMA F: Egenskaper som sunt förnuft och förståelse för hur barn tänker och fungerar är viktigare än utbildning för att vara ledare i skolan.

Därefter (steg 4) ställde jag specifika frågor till meningsenheterna av typen: Vad säger detta uttalande om eventuellt utbildningsbehov som kan finnas? Vilket utbildningsbehov upplever

och uttalar idrottsledaren? Vilka eventuella icke uttalade utbildningsbehov ger uttalandet uttryck för?

Följande tolkningar gjordes under respektive meningsenhet:

TEMA A: I behöver ledarutbildning som riktar sig mot barn och ungdom.

TEMA B: Inget särskilt utbildningsbehov framkom i denna meningsenhet.

TEMA C: Utbildning i att planera och organisera fysisk aktivitet för större barngrupper skulle förmodligen underlätta arbetet och eventuellt motverka att konflikter uppstår. I har behov av kunskap om grupprocesser bland barn och utbildning i konflikthantering.

TEMA D: Utbildningsbehov av motivationshöjande övningar så att fler barn kan och vill delta, eventuellt övningar som riktar sig speciellt till flickor.

TEMA E: Utbildning i andra idrottsaktiviteter behövs för att kunna erbjuda ett varierat innehåll. Kunskap om skolans läroplan, timplaner och andra styrdokument skulle underlätta för I att formulera konkreta relevanta schemalägningsförslag för skolans ledning.

TEMA F: I behöver utbildning i barns motoriska, fysiska och psykiska utveckling samt kunskap om grupprocesser bland barn och ungdom.

Hela intervjuens centrala och för studien relevanta teman knöts sedan samman och koncentrerades i följande sammanfattning (steg 5), vilken därmed också blir en del av studiens resultat:

Aktivitetsspasset kan betraktas som en frivillig rastaktivitet som I inte gör någon särskild planering inför, utan mer finns till hands för de elever som vill spela fotboll. Antalet elever som deltar varierar mellan 4-5 pojkar upp till 19 elever i två lag. Eftersom I endast har ledarutbildning för vuxna behöver I en ledarutbildning som riktar sig mot barn och ungdom.

Flickor kan inte erbjudas träning inom fotbollsklubben på grund av att antalet flickor inte räcker till för att bilda ett lag och i skolan är det många flickor som inte vågar vara med på grund av det hårda spelet. För att bättre kunna hantera konflikter och slagsmål som uppstår under aktivitetsspasset behövs utbildning i konflikthantering. Även kunskaper i att planera och organisera fysisk aktivitet för större barngrupper skulle förmodligen underlätta arbetet och eventuellt motverka att konflikter uppstår.

Ett övningsförråd behövs med motivationshöjande, lustfyllda övningar för att fler barn ska vilja delta, eventuellt övningar som riktar sig speciellt till flickor.

I anser att det skulle fungera bättre med utökad schemalagd tid en timme per vecka, för att få tiden att räcka till teknik- och passningsövningar samt till andra typer av aktiviteter. Då behövs utbildning i andra idrottsaktiviteter för att kunna erbjuda ett varierat innehåll. Kunskap om skolans läroplan, timplaner och andra styrdokument skulle underlätta för I att formulera konkreta relevanta schemalägningsförslag för skolans ledning.

Trots att I anser att egenskaper som sunt förnuft och förståelse för hur barn tänker och fungerar är viktigare än utbildning för att vara ledare i skolan är min tolkning att en utbildning om barns motoriska, fysiska och psykiska utveckling samt kunskaper om grupprocesser bland barn och ungdom kan behövas.

Del 2: Dokumentanalys av texter i föreningars ansökningshandlingar

För att kunna belysa de utbildningsbehov som kan finnas bland idrottsledare ur ytterligare ett perspektiv valdes att analysera idrottsföreningars projektansökningar. Vid genomgång av respektive förenings ansökningshandlingar, som tillhandahölls av Skånes idrottsförbund, undersöktes om texten innehöll något som kunde relateras till någon av studiens första tre frågeställningar:

- a) Särskilda åtgärder som föreningen vidtagit för att erbjuda barn och ungdomar, som idag inte deltar i idrottsverksamhet, lustfyllda och hälsofrämjande aktiviteter inom skolans ram.

- b) Hur föreningen tänkt samarbeta med skolan för att utveckla metoder som lockar alla elever till fysisk aktivitet.
- c) Särskilda strategier som föreningen har för att erbjuda elever med funktionshinder och motoriska brister meningsfull fysisk aktivitet.

Formuleringar i ansökningshandlingarna analyserades dessutom utifrån Gjesings (1997) och Holles (1978) pedagogiska teorier om automatisering av grovmotoriska rörelsemönster samt sattes i relation till skolans styrdokument Lpo94 och kursplanerna för idrott och hälsa.

Del 3: Observationer av föreningsledda aktiviteter i skolan

Ett sätt att validera en intervjuundersökning kan vara att studera hur det uttalade omsätts i handling. För att undersöka hur de gjorda tolkningarna av intervjutexter och ansökningshandlingar stämde överens med vad som kunde observeras och för att få ytterligare kunskap om idrottsledarnas behov av utbildning genomfördes därför observationer av de föreningsledda idrottsaktiviteterna. Vid val av aktiviteter att observera eftersträvades stor spridning vad gäller innehåll och typ av aktivitet, elevernas ålder, gruppstorlek samt gruppsammansättning (flickor, pojkar).

Av de tio observerade aktiviteterna var fem olika typer av bollspel och av dessa var tre lagidrotter: basket, fotboll och innebandy. Sex aktiviteter var individuella idrotter: akrobatik, bordtennis, brottning, capoeira, friidrott, orientering och tennis. De observerade eleverna var flickor och pojkar i åldrarna 6-13 år. Gruppstorleken varierade mellan 2 och 23 elever. Det var vanligt att flickor och pojkar tränande tillsammans, men fyra grupper bestod av enbart pojkar och en av enbart flickor.

Som utgångspunkt och till stöd för anteckningar under observationerna utvecklades en observationsguide med relevanta moment att observera (bilaga 3). Efter att jag presenterat mig för eleverna och förklarat varför jag var där höll jag mig i bakgrunden och förde anteckningar under aktivitetsspassen. Oftast var någon/några av skolans lärare eller annan vuxen person med som observatör, som jag samtalade med om hur de uppfattade Handslagsprojektet. Jag pratade med elever endast om de ställde frågor till mig, vilket hände någon enstaka gång. Mitt intryck är att min närvaro inte nämnvärt påverkade situationen under aktivitetsspassen.

Analys av observationerna

Observationerna analyserades i sex steg på följande sätt.

1. Anteckningarna lästes igenom och helheten bedömdes.
2. Dominerande innehåll formulerades.
3. Organisering och graden av aktivitet bedömdes.
4. Graden av rörelseglädje och lekfullhet bedömdes.
5. Utifrån undersökningens syfte om utbildningsbehov ställdes specifika frågor till anteckningarna av typen: Vad säger denna organisering och val av övningar om eventuellt utbildningsbehov som kan finnas?
6. Alla observationers centrala och för studien relevanta innehåll knöts samman och formulerades till en koncentrerad sammanfattning.

De observerade aktiviteterna analyserades liksom föreningarnas ansökningshandlingar utifrån Gjesings (1997) och Holles (1978) pedagogiska teorier om automatisering av grovmotoriska rörelsemönster samt sattes i relation till skolans styrdokument Lpo94 och kursplanerna för idrott och hälsa.

Resultat

Mina första intryck efter att ha genomfört undersökningens första fem intervjuer var att förvånansvärt få idrottsledare verkade uppleva något särskilt behov av utbildning för att leda fysisk aktivitet i skolan. När alla nio intervjuerna var gjorda hade dessa mina första intryck inte förändrats nämnvärt, vilket tyder på att ett ökat antal intervjuer förmodligen inte skulle ha påverkat resultaten i någon större utsträckning. Idrottsledarna verkade engagerade och relativt trygga i sin ledarroll och aktiviteterna verkade genomföras i stort sett som inom föreningen/klubben. Endast i ett fall framkom att föreningen gjort en särskild satsning på att utbilda idrottsledarna för verksamheten i skolan.

Det fanns stora skillnader i hur aktiviteterna organiserades, alltifrån frivillig träning schemalagd en timme varje vecka till ”prova-på-aktivitet” två gånger under läsåret. I det senare fallet låg det sista aktivitetstillfället för terminen den 27 april. En förening hade ett längre uppehåll i den regelbundna verksamheten på grund av idrottsledarnas medverkan i tävlingar på elitnivå. Inte någon av de besökta och observerade föreningarna hade organiserad fysisk aktivitet för hela skolklasser regelbundet varje vecka.

De flesta aktiviteterna genomfördes under skoltid i respektive skolas gymnastiksal. Två var utomhusaktiviteter, varav en var en frivillig rastaktivitet på ca 20 minuter. Ytterligare tre av de observerade aktiviteterna var frivilliga och de låg efter skoltid, en av föreningarna samverkade då med skolans fritidspedagog. Tre aktiviteter genomfördes i föreningens lokaler, som eleverna promenerade eller ”bussades” till.

Det vanligaste var, enligt idrottsledarna, att flickor och pojkar tränande tillsammans, men fyra av de observerade grupperna bestod av enbart pojkar och en av enbart flickor. I de fall där aktiviteten var frivillig fanns en tendens till att enbart pojkar deltog. Två föreningar hade själva gjort uppdelningen i pojk- respektive flickgrupper.

Frågeställning f: *Hur märks och vilka konkreta uttryck tar sig eventuella åtgärder och nämnda strategier i skolans föreningsledda aktiviteter?* innebar att försöka studera hur det uttalade omsattes i handling och att undersöka hur de gjorda tolkningarna av intervjutexter och ansökningar stämde överens med vad som kunde observeras. Med åtgärder och strategier i frågeställningen avses sådant som framkommit genom analys av intervjutexterna och föreningarnas ansökningar, som har relevans för studiens frågeställningar a), b) och c).

Ett sätt att validera en intervjuundersökning är, som nämnts, att studera hur det uttalade omsätts i handling. Resultaten från genomförda observationer redovisas därför i anslutning till tolkade intervjutexter och analyserade ansökningshandlingar. I det följande redovisas resultaten från studiens tre delar under respektive frågeställning.

a) Särskilda åtgärder som föreningen vidtagit för att erbjuda barn och ungdomar, som idag inte deltar i idrottsverksamhet, lustfyllda och hälsofrämjande aktiviteter inom skolans ram

Följande centrala teman och uppfattningar med relevans för studiens frågeställning framkom i intervjuerna:

Mer kurser och utbildning har genomförts i en av föreningarna efter att Handslaget kom igång. Ett par idrottsledare har gått ledar- och trampettutbildning samt ”Första hjälpen”-kurs genom Handslaget. Integration mellan barn med olika bakgrund är grundtanken i ett av projekten.

Ett par av föreningarna har anställda tränare som arbetar med Handslagsaktiviteter på heltid. Det är vanligt att skolaktiviteten liknar klubbens nybörjarträning, dvs idrottsledaren betraktar skoleleverna som ”en extra träningsgrupp”.

Ansökningar

Vid genomgång av respektive förenings ansökningshandlingar undersöktes om texten innehöll något som kunde relateras till någon av studiens första tre frågeställningar. Följande noterades, som hade anknytning till särskilda åtgärder som föreningen vidtagit.

Uppvisningar ordnas för att informera och locka till aktivitet. Fotbollsturneringar på lektionstid genomförs och vissa tider är exklusiva för flickor, (vilket dock inte framkom under intervjun med föreningens ledare).

Ett par föreningar har pojkar och flickor uppdelade så att de har den fysiska aktiviteten olika dagar. En förening har ett medvetet integrationssyfte och för ändamålet specialutbildade instruktörer. En annan förening har tagit fram särskilda närkartor och övningskartor.

Inga särskilda åtgärder finns beskrivna i tre av nio ansökningar.

Observationer

Under observationerna framkom inte något med relevans för frågeställningen ovan. Av de eventuella särskilda utbildningar som idrottsledarna genomgått märktes, med ett par undantag, inte något specifikt. Snarare verkade aktiviteterna vara de samma och ledas på samma sätt som i föreningen/klubben.

Av det som framkommit i föreningarnas ansökningar angående att skapa förutsättningar för att flickor skall kunna utöva idrott på det sätt de själva önskar, märktes att flickor och pojkar var uppdelade i ett par fall.

De särskilda närkartor som tagits fram enligt beskrivning i en av ansökningarna användes under den observerade aktiviteten.

b) Hur föreningen/idrottsledaren samarbetar med skolan för att utveckla metoder som lockar alla elever till fysisk aktivitet

Under intervjuerna framkom inte någonting som kan betraktas som ett samarbete för att utveckla metoder som lockar alla elever till fysisk aktivitet. I det följande redovisas därför den både positiva och mindre positiva bild av verksamheten som de intervjuade idrottsledarna ger uttryck för.

Samverkan med skolan, lärarna och rektor fungerar bra menar ett par av ledarna, men brister i skolans information till eleverna förekommer. Kommunikationsproblem och missförstånd har resulterat i utebliven aktivitet fyra gånger under samma termin. Att få låna skolans lokal är bra men mer samverkan med lärarna efterlyses. Bra kontakt med skolan behövs. Skolan behövs för att motivera eleverna att komma, helst någon drivande lärare, det räcker inte med bara information.

Skillnader mellan att vara ledare i föreningen och att leda fysisk aktivitet i skolan

De flesta idrottsledare uttrycker att det är stor skillnad mellan att vara ledare i föreningen och att leda fysisk aktivitet i skolan. I klubben finns ett större intresse och ett annat engagemang, man måste motivera mer i skolan. I föreningen kan man ställa helt andra krav eftersom träningen där är frivillig. Någon menar att det är roligare att vara ledare när det är riktigt seriös träning.

I skolan finns mer koncentrationsproblem och därmed större risk för olycksfall och skador än i föreningen. Viljan att anstränga sig saknas i skolan och blir allt vanligare även längre ner i åldrarna.

Flera idrottsledare talar om att det var disciplinsvårigheter i början och mycket problem med bråk och slagsmål. Här följer ett exempel från en av intervjuerna.

- Händer det att elever bråkar med varandra?

Ja, vi har haft mycket problem med det innan, alltså vilda slagsmål och jättebekymmer och så, det har vi haft. Vi hann liksom inte göra projektet, vi fick hela tiden hålla på med konflikterna. En gång var det en kille som skulle slå ihjäl en annan, och han försökte. Alltså han verkligen försökte. De gick i femman eller sexan. Jag fick ta honom bara så, greppa honom liksom och hålla honom jätte hårt, det var bara så alltså...

Fortfarande förekommer konflikter och slagsmål ofta under aktivitetspassen. Elever som bråkar provar gränserna. Fyror och femmor är stökigast, mycket beror på läraren, menar idrottsledarna. Det gäller att säga ifrån i tid. Man får försöka vara hård, stå ut och hålla det under kontroll, säger flera. En ledare säger uttryckligen att det är skolans ansvar att lösa konflikter och ta hand om skador som inträffar under den fysiska aktiviteten.

En av ledarna beskriver eleverna i skolor 4 som tävlingsinriktade, men ”det är vanligt med gråt och att eleverna går och sätter sig under matcher”. Ledaren uppskattar och tycker det är ”härligt med folk som vill vinna till varje pris”, en åsikt som dock skiljer sig från lärarnas.

Flera av ledarna har krav på att elevernas lärare ska finnas med hela tiden och uttrycker att det är viktigt att någon från skolan är med. Det är också alltid minst en lärare från skolan med, ofta är det två.

En ledare har lagt märke till en uppgivenhet bland lärarna som han menar uppskattar den ordning och reda det är under den fysiska aktiviteten. Disciplin och respekt i skolan saknas.

Det är positivt att kunna vara en förebild för skolelever och kunna förändra attityder, menar ett par av ledarna.

Gruppstorlek, flickor och pojkar

Det är svårt att ha många elever samtidigt och svårt att individualisera när gruppen är stor. Tre ledare för 20 barn är lagom, menar en ledare, 15 barn per grupp är max, säger en annan. Det är inte bra med åldersspridning, en homogen grupp är bäst, gärna med elever som känner varandra, åtta elever och tre vuxna fungerar bra, tycker två ledare. Flera ledare tycker att det är väldigt krävande att träna barn. Att leda barn är svårare och mer ansvarsfullt än att vara ledare för vuxna. En ledare tycker det är så intensivt att vara ledare för 20 barn, han ”hade inte klarat det 25 timmar per vecka”, säger han.

I en skola bedöms risken för olycksfall vara för stor om hela klassen deltar, därför delas den i två grupper som tränar varannan vecka.

Flera ledare uttrycker svårigheter med att få igång passiva elever och de tycker det är svårt att ändra negativa attityder. Några upplever att pojkar trycker ner flickor, därför föredrar de flickor och pojkar var för sig för att även flickor ska vilja delta. Tjejer är mer tillbakadragna, rädda och skygga och ”pojkar är lite vildare, faktiskt,” menar de.

Killarna, dom tryckte ner tjejerna helt. Om dom ställde sig i en lång rad, nu ska vi hoppa längdhopp, så sprang dom bort och så stod en tjej först. Så kommer det en kille och bara liksom ställer sig framför henne. Då sa jag till honom: ”Du får ställa dig sist för du kom sist, för hon ska stå först.” Det blev rent svart på ögonen, det var liksom oacceptabelt att en tjej skulle stå först.

Några elever är rädda för att slå kullerbytta, både flickor och pojkar. En ledare har inte märkt någon större skillnad mellan hur mycket pojkar och flickor deltar. Han byter målvakt och växlar mellan ”kill- och tjejtäckning” för att få fler att röra bollen. En ledare som saknar ledarutbildning och inte heller tidigare varit ledare planerar ”barnanpassad styrketräning” tillsammans med andra ledare i föreningen och provar sig fram.

Organisering och tankar om framtiden

När det gäller önskemål om hur verksamheten bör organiseras framkom följande: Längre schemalagda pass behövs, helst en timme per vecka för att hinna med teknik- och

passningsövningar samt kunna erbjuda varierade aktiviteter. Mer ersättning behövs för att ge eleverna regelbunden träning. Kommunen bör bekosta fortsättningen av Handslagsaktiviteter. Projektet kan fortsättning om skolan vill. Möjligheter till fortsättning finns om intresse från skolan finns, men handslagspengar behövs för att täcka kostnaderna.

Idrottsledarna hoppas på resurser från skolan för att kunna fortsätta.

Projekt för att kunna erbjuda mer individuell idrott önskas, som vänder sig särskilt till överviktiga. Att få utbilda skolpersonal i idrotten hade varit intressant. Mer gymnastik och motorisk träning i skolan behövs, säger någon.

Där är sån skillnad på, inom samma ålder och samma kön, och det är ändå jättestor skillnad vilka som har gått på gymnastik när dom kommer hit, då kan dom allt det och dom är inte rädda heller. Alltså det hade varit en fördel med mer, alltså mer gymnastik i skolan än bara bollspel. Där finns ju säkert lärare som är, ja tar fram bollen, vi kör fotboll idag, liksom. Men motoriken har dom mer nytta av, ju i allt annat, i allt annat. Det är kanske mest klassläraren som har dom, så har dom spelat fotboll eller innebandy tidigare, så blir det det. Eller dom brinner bara för det kanske, bara för bollsporter.

Fler ledare behövs som kan erbjuda förskolor och skolor att starta gymnastikgrupper inom klubben. Många elever går redan och tränar de erbjudna Handslagsaktiviteterna. Fler ledare och färre elever per grupp behövs för att höja kvalitén. Målet med verksamheten är att få fler medlemmar till klubben, anser flera av ledarna.

Ansökningar

I tre av nio ansökningar fanns ingen text om att tillsammans med skolan utveckla några metoder för att locka alla elever till fysisk aktivitet. I övriga ansökningar märktes en ambition om att exempelvis undervisa om kost och hälsa på lektionstid, ”men med extra stöd från personer utifrån”.

Förebyggande insatser mot alkohol, narkotika och tobak planerades av någon förening och en ambition att bjuda in skolan till friluftsdag fanns hos en annan. En förening planerade att anordna workshops och idrottsläger för att barn från olika skolor ska träffas även på fritiden. Föreläsningar i syfte att skapa en brottsnegativ inställning och klasslagsturneringar är andra exempel som nämns. I en av ansökningarna beskrivs att föreningen haft möte med representanter för skolan inför schemaläggning av den fysiska aktiviteten.

Observationer

Under intervjuerna framkom inte mycket om vilka metoder som skulle utvecklas, det föreföll som om det inte var något som diskuterats med skolans personal. Idrottsledarna uttryckte snarast mer av önsknings om hur man ville att det skulle fungera. Det som sades i intervjuerna om kommunikationsproblem och brister i skolans information till eleverna kunde bekräftas under observationer av den fysiska aktiviteten, då elever kom för sent vid två observationstillfällen och helt uteblev från aktiviteten vid ett tillfälle.

Att det är minst en lärare från skolan med, ofta är det två, bekräftades i flera fall. Men det förekom också att idrottsledaren var ensam med en mindre grupp.

De bråk och konflikter som beskrivits under några av intervjuerna märktes vid ett par tillfällen då ledaren fick gå emellan och skilja elever åt.

Av de ambitioner och föreläsningar som beskrivits i föreningarnas ansökningar kunde ingenting märkas vid observationstillfällena.

c) Strategier som föreningen/idrottsledaren har för att erbjuda elever med funktionshinder och motoriska brister meningsfull fysisk aktivitet

De intervjuade idrottsledarna verkade inte ha någon särskild strategi för att erbjuda elever med funktionshinder och motoriska brister meningsfull fysisk aktivitet. Snarare märktes en ovana eller osäkerhet inför barn med funktionsnedsättning. Ledarna menade att ängsliga barn ges mer uppmärksamhet och guidning och att det är viktigt att hålla koll på mobbning.

Elever med svårigheter ”kan man klara” genom minskade krav och att ge mer beröm. Man uppmuntrar dem som är svaga och har svårigheter för att få dem att känna sig duktiga. Uppfattningen att alla kan göra bra ifrån sig utifrån sina egna förutsättningar, framkom i flera intervjuer. Här är ett exempel.

Om det är nån som är skygg och lite rädd, exempelvis, då kanske man går fram och pratar med dom, ser dom i ögonen, får dom att känna sig lite mer trygga kanske. Är det nån som inte alls kan, då kan det bero på att självförtroendet inte är där, också. Sen kan det vara motoriken som inte liksom, dom får inte in det, men då kan man gå dit och uppmuntra dom, få dom ändå att känna sig duktiga, liksom. För att alla kan inte vara bäst. Men så länge dom mår bra är jag väldigt nöjd.

En av ledarna uppgav att tidsbrist gör att anpassade koordinations-, teknik- och passningsövningar inte hinns med.

Ansökningar

I en ansökan framgick att aktiviteten skulle utgå från den enskilda individens behov och förutsättningar. En förening hade en specialpedagog knuten till projektet, men vad det kunde innebära framgick inte närmare.

I sju av nio ansökningar fanns inga särskilda strategier beskrivna för att erbjuda elever med funktionshinder och motoriska brister meningsfull fysisk aktivitet.

Observationer

I intervjuerna sa flera idrottsledare att det är svårt att individualisera när gruppen är stor, vilket också märktes, framför allt under de observerade bollspelspassen. En viss ovana och osäkerhet inför barn med funktionsnedsättning kunde märkas vid något tillfälle. En ambition att uppmuntra och berömma eleverna märktes, även om det var svårt att urskilja om uppmärksamheten var speciellt riktad mot barn med funktionshinder och/eller motoriska brister. Särskilda balans- koordinations- eller teknikövningar förekom inte ofta. Inte heller några passningsövningar eller smålagsspel kunde observeras.

Några särskilda strategier för att erbjuda elever med funktionshinder och motoriska brister meningsfull fysisk aktivitet kunde alltså inte märkas under observationerna.

d) Ledarutbildning som idrottsledare som leder fysisk aktivitet i skolan har

Tre av idrottsledarna har gått klubbens ledarutbildning, en har gått alla förbundets ledarutbildningar två gånger. Två av ledarna har gått ledar- och trampettutbildning samt ”Första hjälpen-kurs” genom Handslaget efter att projektet startade. En annan ledare har ingen särskild ledarutbildning men har också gått flera kurser efter att Handslagsprojektet kom igång, bland annat en kurs om ”stökiga barn”.

En av ledarna har gått tre ledarkurser inom en idrott, men har ingen utbildning eller tidigare erfarenhet av den andra ”handslagsidrotten” som han nu är ledare för i skolan. Sammanlagt är det sju av de intervjuade idrottsledarna som inte hade någon barnledarutbildning alls innan projektet startade, varav en har en vuxenledarutbildning på sex dagar.

Två ledare som inte har någon ledarutbildning alls, menar att de utbildar sig genom att träna själva. Två andra ledare utan ledarutbildning, säger att de har vana av att prata med barn i grupp och tycker att klubben kan utnyttja medlemmar att leda det som de själva tycker är roligt.

Endast ett fåtal av de intervjuade idrottsledarna hade gått en kurs i "Första-hjälpen", en berättade att en sådan utbildning "är på gång". En av idrottsledarna som saknar ledarutbildning har inte heller varit idrottsledare tidigare, men har gått en kurs i "Hjärt-lungräddning" genom sitt arbete som styrketräningsinstruktör.

e) Idrottsledares tankar om behov av utbildning eller kompetensutveckling för att leda fysisk aktivitet i skolan

De flesta av de intervjuade idrottsledarna menar att erfarenhet är viktigare än utbildning och att ingen särskild utbildning behövs för att leda fysisk aktivitet för elever i skolan. Vanligt var att de i stället talade om viktiga egenskaper som en idrottsledare bör ha. Här nedan följer några exempel på svar från olika ledare.

Utbildning behövs inte. Sunt förnuft, förståelse för hur barn tänker och fungerar, samt att ledaren är lugn och sansad är viktigare.

Erfarenheten, den tycker jag är mycket viktigare. Erfarenhet av att vara ledare behövs. Disciplin och respekt är nödvändigt.

Utbildning behövs ej, men det är viktigt att tycka om alla barn och att ha tålmod. Vill gärna gå kurs i annan idrott. Skulle också vilja lära mig hur man tar hand om hyperaktiva barn.

Utbildning kan vara bra, men mognad är viktigare än utbildning. Det som behövs är vana, självförtroende, att man kan sin sport och kan hålla koll på gruppen samt att man pratar och visar så att barnen förstår.

Ingen särskild utbildning behövs för att leda den fysiska aktiviteten i skolan.

Pedagogisk utbildning, barnpedagogik och barnpsykologi så att man kan förstå vad barnen tycker och tänker och hur man kan möta dem bättre, veta var barnen befinner sig i olika åldrar, när de börjar förstå det här med balans och hur kroppen fungerar.

Utbildning är inget krav, erfarenhet och att kunna fånga barn, att ha en positiv inställning och attityd samt att inte vara ängslig räcker. Utbildning i konflikthantering behövs inte, men en första hjälpen-kurs bör en ledare ha.

Det är viktigt att ledaren är en ung elitpelare som kan vara förebild, har självförtroende, auktoritet, är konsekvent och en god människokännare. Ledarskap innebär en balans mellan kärlek och disciplin, en speciell personlighet och lämplighet behövs.

Föreningen avgör vem som har mer lämplighet för att arbeta med barn än andra.

Utbildning underlättar, men disciplin är viktigare än utbildning, man lär av sina egna lärares misstag.

Att lära sig tolerans och förståelse för olika människors behov och om olika kulturer kan vara bra, likaså pedagogik.

Antingen utbildning eller erfarenhet eller både och; lärarutbildning motsvarande idrottslärare, det är viktigt att vara tydlig, ha tålmod och att vara glad.

Allmän idrottsutbildning kan vara bra.

En idrottsledare bör kunna något om skadeförebyggande åtgärder och om första hjälpen, liksom om barns motoriska utveckling och hur barn lär sig balans och koordination.

f) Hur eventuella åtgärder och strategier märks i skolans föreningsledda aktiviteter

Resultaten från de observerade aktivitetspassen rörande frågeställning f) har redovisats under frågeställningarna a), b) och c).

Idrottsledares utbildningsbehov enligt undersökningens tre delar

Att de flesta av de intervjuade idrottsledarna upplevde stora skillnader mellan att vara ledare i föreningen/klubben och i skolan var tydligt. Det kan illustreras och ganska väl sammanfattas med följande svar som en av idrottsledarna skickat med e-post.

Som jag upplever det är det stor skillnad mellan skolklasser och de ordinarie grupperna jag har med tennisklubben, åtminstone vid årskurs fem och sex.

Barn som går i lågstadiet beter sig i stort sett likadant om de är där med klassen eller en eftermiddag då de tränar i någon grupp. De tycker fortfarande att tennis är roligt och intressant och är glada konstant. Man måste dock vara mer uppmärksam med skolklasserna pga att man har större grupper (8-15 st), plus att de som tränar tennis vet hur allt funkar, så med dem vet man att de kan sköta sig, åtminstone för en stund.

Vid årskurs fem och sex är det nästan tvärtom och de är mer svårcharmade. Här har man indelningen; de som tycker det e roligt och vill spela, de som spelar för att de det e okej, de som ser det som en tid att slippa skolan på och de som e där för att göra allt som jag säger att de inte får göra. Att ha hand om sexor är inte svårare, men mer krävande, fastän man tycker det borde va tvärtom. Av den erfarenhet jag har så har dagens ungdomar brist på respekt. Jag kan gå och försöka säga något till dem då de ignorerar mig totalt.

Här är det i alla fall en stor skillnad på skolklassernas grupper och föreningens. De grupperna man har med föreningen är en grupp med endast intresserade barn, och skolklasserna med en stor variation av barn.

Mitt svar i stor allmänhet får bli ett ja, det är skillnad på skolklasser och grupper inom föreningen. Inom föreningen är det endast intresserade barn, vilket underlättar och gör att jag bara behöver koncentrera mig på en sak åt gången. Medan skolklasserna kräver koncentration åt mer än en sak; undervisning, hålla dem intresserade och försöka få alla att vara med och närvarande.

Det övergripande syftet med detta projekt var att undersöka och beskriva det eventuella behov av utbildning och kompetensutveckling som kan finnas bland idrottsledare som leder fysisk aktivitet i skolan; dels allmänt utbildningsbehov, dels med inriktning mot elever i behov av särskilt stöd. I det följande redovisas de tolkningar av utbildningsbehov som gjordes utifrån studiens tre delar.

Del 1: Intervjuer med idrottsledare verksamma i skolan

De utskrivna intervjutexterna analyserades, som tidigare nämnts, genom empirisk fenomenologisk analys, så kallad *meningskoncentrering* i fem steg.

1. Helheten bedömdes.
2. Uttryckta meningsenheter fastställdes.
3. Dominerande teman formulerades.
4. Utifrån undersökningens syfte om utbildningsbehov ställdes specifika frågor till meningsenheterna av typen: Vad säger detta uttalande om eventuellt utbildningsbehov som kan finnas? Vilket utbildningsbehov upplever och uttalar idrottsledaren? Vilka eventuella icke uttalade utbildningsbehov ger uttalandet uttryck för?

5. Hela intervjuens centrala och för studien relevanta teman knöts samman och formulerades till en koncentrerad sammanfattning.

När specifika frågor (se steg 4 ovan) om utbildningsbehov ställdes till meningsenheterna i de olika intervjutexterna gjordes följande tolkningar.

Endast i ett par av intervjuerna svarade idrottsledaren att en pedagogisk utbildning och utbildning i barnpsykologi vore bra att ha när man ska leda fysisk aktivitet för skolelever. I en av intervjuerna framkommer att en idrottsledare bör kunna något om skadeförebyggande åtgärder och om första hjälpen, liksom om barns motoriska utveckling och hur barn lär sig balans och koordination.

Skadeförebyggande uppvärmningsövningar och motiverande ”komma- igång-lekar” var ett behov som märktes i flera fall.

Någon idrottsledare efterlyste utbildning i andra idrottsaktiviteter för att kunna erbjuda ett varierat innehåll.

I några intervjuer framträdde ett behov av kunskap om relationer mellan kost, övervikt, energi och fysisk aktivitet.

När det gäller frågan om vilka eventuella icke uttalade utbildningsbehov som olika uttalanden kunde ge uttryck för gjordes följande tolkningar. Eftersom fler av de intervjuade idrottsledarna inte har någon ledarutbildning alls, finns ett behov av ledarutbildning för dessa, som riktar sig mot barn och ungdom. Av resultaten framgår också att samtliga intervjuade idrottsledare kan behöva utbildning i barns motoriska, fysiska och psykiska utveckling. Ett övningsförråd som stimulerar barns motoriska och fysiska utveckling, exempelvis lekfulla balans- och koordinationsövningar, verkar behövas, liksom kunskap om nybörjarövningar för yngre barn samt en övningsbank av lekar och lustfyllda rörelselekar.

De flesta ledarna verkar behöva utbildning i att planera och organisera fysisk aktivitet för större barngrupper, exempelvis i småspelsövningar. Frågor att fundera och diskutera kring kan vara: Hur organiserar man alternativa övningar så att valmöjligheter med olika svårighetsgrad ges? Att springa 800 m, motiverar det 10-åringar till fysisk aktivitet?

Ett annat behov gäller motivationshöjande övningar så att fler barn kan och vill delta, eventuellt behövs övningar som riktar sig speciellt till flickor. Kunskap om och exempel på hur man kan motivera utan att ”vara hård” skulle nog många idrottsledare ha nytta av.

Eftersom flera idrottsledare berättade om att bråk och konflikter förekom framträdde ett tydligt behov av utbildning i konflikthantering, som inkluderar kunskap om grupprocesser bland barn och ungdom. Samarbets- och lära-känna-övningar, värderings- och trygghetsövningar samt rollspel skulle förmodligen också behövas. Kunskap om att planera och organisera fysisk aktivitet för större barngrupper skulle förmodligen underlätta arbetet och eventuellt motverka att konflikter uppstår.

Utbildning i redskapsgymnastik och metodisk stegring i redskapsövningar skulle ge större möjlighet att erbjuda alternativa och individuellt anpassade övningar. Även ”nybörjarövningar” och kunskap om metodisk stegring inom den egna idrotten verkar behövas. Kunskap om mottagning vid redskapsträning behövs, samt att organisera redskap och val av övningar så att skaderisker blir så små som möjligt.

De idrottsledare som saknar kunskap i ”Första-hjälpen”, ”Hjärt-lungräddning” och akut omhändertagande vid skador, behöver utbildning i det.

Kunskap om skolans läroplan, timplaner och andra styrdokument skulle underlätta för idrottsledare att formulera konkreta relevanta schemalägningsförslag för skolans ledning.

Del 2: Dokumentanalys av texter i föreningars ansökningshandlingar

Vid genomgång av respektive förenings ansökningshandlingar undersöktes om texten innehöll något som kunde relateras till någon av studiens första tre frågeställningar:

- a) Särskilda åtgärder som föreningen vidtagit för att erbjuda barn och ungdomar, som idag inte deltar i idrottsverksamhet, lustfyllda och hälsofrämjande aktiviteter inom skolans ram.
- b) Hur föreningen tänkt samarbeta med skolan för att utveckla metoder som lockar alla elever till fysisk aktivitet.
- c) Särskilda strategier som föreningen har för att erbjuda elever med funktionshinder och motoriska brister meningsfull fysisk aktivitet.

Formuleringar i ansökningshandlingarna analyserades dessutom utifrån Gjesings (1997) och Holles (1978) pedagogiska teorier om automatisering av grovmotoriska rörelsemönster samt sattes i relation till skolans styrdokument Lpo94 och kursplanerna för idrott och hälsa.

I en ansökan framgick att aktiviteten skulle utgå från den enskilda individens behov och förutsättningar, men om det innebar att idrottsledaren behövde någon utbildning för det framgick inte. Då de flesta, sju av nio, ansökningshandlingar inte innehöll någon text som visade vilka strategier som föreningen/idrottsledaren har för att erbjuda elever med funktionshinder och motoriska brister meningsfull fysisk aktivitet, får utbildningsbehovet inom området anses vara stort.

Del 3: Observationer av föreningsledda aktiviteter i skolan

Som underlag för observationerna användes, som tidigare nämnts, en observationsguide (bilaga 3) som formulerats utifrån studiens syfte och frågeställningar. Observationerna analyserades i följande sex steg.

1. Anteckningarna lästes igenom och helheten bedömdes.
2. Dominerande innehåll formulerades.
3. Organisering och graden av aktivitet bedömdes.
4. Graden av rörelseglädje och lekfullhet bedömdes.
5. Utifrån undersökningens syfte om utbildningsbehov ställdes specifika frågor till anteckningarna av typen: Vad säger denna organisering och val av övningar om eventuellt utbildningsbehov som kan finnas?
6. Alla observationers centrala och för studien relevanta innehåll knöts samman och formulerades till en koncentrerad sammanfattning.

Steg 5 i analysen av observationerna innebar att jag ställde specifika frågor till anteckningarna, motsvarande steg 4 i intervjuundersökningen, av typen: Vad säger detta innehåll och övningsval om eventuellt utbildningsbehov som kan finnas? Säger organisering och grad av aktivitet något om idrottsledarens utbildningsbehov?

Dessutom analyserades de observerade aktiviteterna liksom föreningarnas ansökningshandlingar utifrån Gjesings (1997) och Holles (1978) pedagogiska teorier om automatisering av grovmotoriska rörelsemönster samt sattes i relation till skolans styrdokument Lpo94 och kursplanerna för idrott och hälsa.

När det gäller organisering och grad av aktivitet under de observerade aktivitetspassen fanns det positiva exempel som visade en hög grad av aktivitet med många elever i rörelse samtidigt utan att någon särskild ökad olycksfallsrisk kunde observeras. Tillgänglig yta var väl utnyttjad och aktiviteten verkade väl förberedd. Lika vanligt var dock att eleverna stod länge i kö och väntade eller fick långa muntliga instruktioner. Vid ett par av bollspelen verkade vid första anblicken en hög grad av aktivitet finnas, men vid närmare granskning framgick att många av eleverna inte deltog aktivt i spelet, möjligen beroende på att lagen var alltför stora (10-12 elever i varje lag). När 20-24 elever, som samtidigt befinner sig på spelplanen, ska försöka nå och spela om en boll, finns anledning att fundera över om aktiviteten verkligen får önskad effekt och om inte olycksfallsrisken är större än nödvändigt.

Hur framtagning och borttagning av redskap fungerade var något som inte gick att studera under observationerna, eftersom inga särskilda redskap användes i de flesta av aktiviteterna. Där sådana användes var de stationära eller hade placerats ut i förväg. Följaktligen kunde inte heller mottagning eller eliminering av riskmoment vid redskapsträning studeras. I ett fall hade skolans rektor sagt ifrån att idrottsledaren inte fick använda redskapen i gymnastiksalen.

I flera fall märktes en hög grad av disciplin och en auktoritär ledarstil var ganska vanligt. Bestraffningar i form av tio armhävningar förekom i ett par fall.

Vid flertalet av de observerade aktiviteterna lade jag märke till en påtaglig avsaknad av skratt och rörelseglädje. Eleverna verkade mer dämpade, lyssnade på instruktioner och verkade försöka göra sitt bästa. Ibland kändes uppgifterna väl svåra och verkade ligga på en för hög nivå för åldersgruppen. Någon metodisk stegring eller alternativa övningar för motoriskt osäkra kunde inte märkas under de tillfällen jag observerade de olika aktiviteterna.

När indelning i grupper eller par förekom var det eleverna som själva parade ihop sig och bildade grupper. Lagindelning däremot gjordes av idrottsledarna.

Eftersom varje aktivitet endast observerades vid ett tillfälle gör denna redovisning inte anspråk på att ge en heltäckande bild av någon av aktiviteterna. Men det samlade intrycket och analysen av de genomförda observationerna gav ändå underlag för följande tolkningar.

Ett utbildningsbehov verkade finnas inom följande områden:

- Metodisk stegring i svårighetsgrad av teknikövningar, lämpliga uppvärmnings- och förövningar samt individuella nivåer på träningsuppgifter.
- Barns motoriska utveckling och organisering av motorisk träning på olika nivåer.
- Mottagning vid redskaps- och teknikövningar.
- Skadeförebyggande organisering av övningar och redskap.
- Akut omhändertagande vid olyckfall.

Sammanfattningsvis visade de gjorda tolkningarna av observationerna att det fanns ett utbildningsbehov i att planera och organisera fysisk aktivitet för större barngrupper så att tillgänglig yta utnyttjas så bra som möjligt och så att skaderisker minimeras.

Diskussion och slutsatser

Min inställning må ha varit naiv, men jag hade väntat mig att få se en betydligt större andel elever fysiskt aktiva. När en idrottsförening kommer in på schemalagd skoltid för att fler elever ska bli fysiskt aktiva hade jag förväntat mig, dels att aktiviteterna skulle aktivera alla elever i större utsträckning, dels att de skulle genomföras oftare och mer regelbundet än vad som visade sig vara fallet i denna undersökning. Något jag fann anmärkningsvärt var att inte någon av föreningarna hade organiserad fysisk aktivitet för hela skolklasser regelbundet varje vecka.

Har föreningarna vidtagit några särskilda åtgärder för att erbjuda barn och ungdomar, som idag inte deltar i idrottsverksamhet, lustfyllda och hälsofrämjande aktiviteter inom skolans ram?

I föreningarnas ansökningshandlingar märks en hög ambitionsnivå, exempelvis att anordna workshops och idrottsläger för att barn från olika skolor ska träffas även på fritiden och att bjuda in skolan till en friluftsdag. Just dessa två händelser hade dock ännu inte genomförts vid tidpunkten för intervjuerna. En annan ansökan beskriver hur varje årskurs ska få tio veckors träning under läsåret, men i intervjun framgår att det endast blir en "prova-på-aktivitet" två gånger under läsåret. I denna form liknar handslagsaktiviteten det samarbete som redan finns etablerat mellan skola och föreningar och som innebär att elever får prova på olika idrottsaktiviteter under friluftsdagar, som tidigare genomfördes 4-8 dagar per läsår och som fortfarande ordnas i viss utsträckning på vissa skolor.

Således kunde i denna undersökning inte märkas att föreningarna vidtagit några särskilda åtgärder för att erbjuda barn och ungdomar, som idag inte deltar i idrottsverksamhet, lustfyllda och hälsofrämjande aktiviteter inom skolans ram, vilket är märkligt om föreningarna tagit del av regeringens och RF:s intentioner med Handslaget.

Hur samarbetar föreningarna med skolan för att utveckla metoder som lockar alla elever till fysisk aktivitet?

I tre av ansökningarna fanns ingen text om hur föreningen tänkt samarbeta med skolan för att utveckla metoder som lockar alla elever till fysisk aktivitet. I de övriga ansökningarna märktes en ambition om att ordna föreläsningar för eleverna om alkohol, narkotika och tobak mm.

Med tanke på att RF (2000B) uttryckligen skriver att idrottsföreningar ”skall uppmuntras att i nära samarbete med skolorna utveckla metoder som lockar alla elever till fysisk aktivitet i olika former” (s. 1), hade man kunnat vänta sig en tydligare och mer konkret beskrivning av just detta i såväl ansökningar som intervjuer. Under intervjuerna framkom inte någonting som kan betraktas som ett samarbete för att utveckla metoder som lockar alla elever till fysisk aktivitet. Det verkade märkligt nog som om frågan om vilka metoder som skulle användas inte alls hade diskuterats, varken med skolans rektor eller med lärarna.

Vilka strategier har idrottsföreningar för att erbjuda elever med funktionshinder och motoriska brister meningsfull fysisk aktivitet?

En avsaknad av strategier för att erbjuda elever med funktionshinder och motoriska brister meningsfull fysisk aktivitet var tydlig, såväl i intervjuer och observationer som i föreningarnas ansökningar. I sju av nio ansökningar fanns inga särskilda strategier beskrivna, vilket är anmärkningsvärt. Då inga särskilda åtgärder som föreningen vidtagit kunde märkas i de flesta av föreningarnas ansökningshandlingar för att erbjuda barn och ungdomar, som idag inte deltar i idrottsverksamhet, lustfyllda och hälsofrämjande aktiviteter inom skolans ram, kan två olika antaganden göras: Antingen är idrottsledarna så välutbildade redan att de inte behöver lära sig något mer eller så anser idrottsföreningarna att det inte behövs några särskilda kunskaper för att motivera och leda fysisk aktivitet för alla skolelever. Såväl intervjuer som observationer i denna studie tyder på att många idrottsledare saknar utbildning för att motivera och locka alla elever till fysisk aktivitet. Således återstår antagande nummer två.

I intervjuerna fanns en påtaglig frånvaro av tankar om hur man kan möta och motivera barn med motoriska brister och andra funktionshinder till fysisk aktivitet. Om detta tyder på ointresse eller okunskap om hur man kan organisera och erbjuda meningsfulla aktiviteter för elever i behov av särskilt stöd är svårt att veta. Ganska vanligt var uttalanden liknande detta:

Det enda är att man ska försöka. Så får man försöka, så får man ta det där ifrån.

Den inställning som kommer till uttryck i citatet ovan kan tyckas välvillig och positiv i det att ledaren verkar vilja uppmärksamma och uppmuntra de barn som av olika anledningar har det svårare än andra att lyckas i den fysiska aktiviteten. Men för att kunna planera, organisera och genomföra meningsfull motorisk träning för barn som har motoriska brister behövs goda kunskaper om barns naturliga motoriska utveckling och hur man pedagogiskt kan stimulera den. Det räcker så att säga inte att vara en ”glad amatör” eller att bara ”röra sig och ha roligt” med barnen.

För att kunna planera kvalificerad motorisk träning krävs, som tidigare betonats, specifika kunskaper om utveckling av sinnen och kroppsrörelser samt kunskaper och erfarenhet av att observera barns grovmotoriska rörelsemönster. Det finns inga standardiserade träningsprogram eller metoder som passar alla barn med motoriska brister. Barn är olika och

barn med svårigheter är i första hand barn som behöver det som alla barn mår bra av, fast i högre grad och på lite annorlunda villkor med hänsynstagande till varje barns olika förutsättningar.

I Gjesings (1997) och Holles (1978) pedagogiska teorier betonas vikten av att det som ska läras inte upplevs som alltför svårt och att automatisering behövs för att ge barnet en känsla av trygghet och självförtroende. Moser (2006) lyfter fram hur viktig ledarens pedagogiska kompetens är för att skapa motivation och trygghet i den sociala miljön. Den auktoritära ledarstil, som kännetecknas av hård styrning och mer eller mindre motiverade bestraffningar, som kunde märkas vid ett par av observationstillfällena, stämmer dåligt med den mer kamratliga ledarstil som Moser förespråkar, där ledaren kommunicerar med (inte till) deltagarna. Möjligen skulle idrottsföreningarna och dess ledare kunna ha nytta av att göra en så kallad social inventering med ett socialt bokslut, så som det beskrivs av Thiborg (2006) i en diskussion om föreningsidrottens sociala ansvar. Syftet med socialt bokslut är att identifiera och konkretisera föreningens värdegrund genom att kartlägga sociala tillgångar och svagheter. En social kontoplan skulle exempelvis kunna innebära att konkreta mål sattes upp för hur föreningen ska utbilda sina ledare för att dessa ska kunna stötta barn i deras motoriska utveckling på bästa sätt.

Enligt Holle (1978) är det viktigt att pedagogen/ledaren förvissas sig om att det föregående steget i den motoriska utvecklingskedjan verkligen är automatiserat, innan svårare uppgifter ges. Detta förutsätter att idrottsledaren har goda kunskaper om hur den motoriska utvecklingen ser ut, dvs. vilka motoriska färdigheter som lärs in och automatiseras i olika åldrar och i vilken ordningsföljd de flesta barn lär sig dem. Man bör undvika att stimulera barnet till en funktion, som det utvecklingsmässigt inte är moget för. Ett barn, som inte behärskar en viss rörelsefärdighet, ska erbjudas den färdighet som utvecklingsmässigt kommer före, så att den blir inlärd och automatiserad. Härmed minskas risken för att barnet ska misslyckas. Enligt min mening är detta särskilt viktigt när det gäller motoriska färdigheter, där ett misslyckande i kroppsrörelser framträder så tydligt och blir så uppenbart. Ett väl synligt misslyckande innebär troligen större risk för utvecklandet av en negativ självbild och sämre självförtroende än andra mindre synliga misslyckanden, där kroppen ej medverkar, och där ett misslyckat försök inte blir så tydligt framträdande.

För att lära sig koordinera sina kroppsrörelser och automatisera grovmotoriska rörelsemönster såsom att rulla, åla, krypa, klättra, hoppa och balansera behövs, förutom bollek av olika slag, även dans, fristående koordinationsövningar och redskapsgymnastik. I skolans kursplan för idrott och hälsa (Skolverket, 2000) betonas allsidiga rörelseaktivitetens betydelse och att positiva rörelseupplevelser främjar den motoriska förmågan. För att kunna planera, organisera och genomföra redskapsträning på ett bra sätt behövs goda kunskaper och erfarenhet av mottagning och skadeförebyggande åtgärder.

När idrottsledare svarar att erfarenhet och personliga egenskaper är viktigare än utbildning finns anledning till oro när det gäller vad som skulle inträffa vid en eventuell olycka. Akut omhändertagande, att ge första hjälpen, att lägga tryckförband; varför tycker inte idrottsledare att de behöver utbildning i det?

Som jag ser det vore det önskvärt att alla idrottsledare i skolan hade basfärdigheter i hur man kan använda olika redskap för att skapa en stimulerande lärmiljö för motoriska färdigheter. I en sådan utbildning skulle även riskmoment och omhändertagande vid olycksfall ingå. Utbildningen rekommenderas även ledare inom olika bollspel, som genom att också använda redskap skulle kunna variera sina aktivitetspass och därigenom möjligen kunna motivera även de barn och ungdomar som inte klarar bollspelandet lika bra som sina kamrater. Som ett exempel ur en av intervjuerna visar, finns det skolledare som av

säkerhetsskäl, förbjuder idrottsledare att över huvud taget använda redskapen i gymnastiksalen där de leder fysisk aktivitet för skolans elever.

Resultaten i denna undersökning visar således på ett tydligt utbildningsbehov bland föreningarnas idrottsledare inom området motorik och anpassad fysisk aktivitet. En tänkbar förklaring till frånvaron av tankar och reflektion kring barn med motoriska brister och andra funktionshinder skulle kunna vara att föreningarna faktiskt inte ser det som sin uppgift att leda fysisk aktivitet för alla och därför varken har strategier eller diskuterar problematiken med sina ledare. När inga särskilda strategier finns beskrivna i sju av nio föreningars ansökningar förefaller det vara en trolig förklaring. Om så är fallet stämmer föreningarnas inställning dåligt överens med de intentioner och instruktioner som uttrycks i Riksidrottsförbundets (RF) dokument.

I en bakgrundsbeskrivning till Handslaget pekar RF (2000B) på en av de stora praktiska svårigheterna att lösa, nämligen att den verksamhet som idrottsledare har erfarenhet av är inriktad på de barn och ungdomar som söker sig dit av egen fri vilja. Vidare konstateras:

Den fysiska aktiviteten i skolan har som sin viktigaste målgrupp de som av olika skäl inte lockas av idrottsrörelsens utbud. Här behövs en annan inriktning och pedagogik, som i sin tur säkert kräver utbildning av de idrottsledare som engageras i skolans arbete. (RF, 2000B, s. 6-7)

Det förefaller således som om RF:s intentioner ännu inte nått ut till de olika idrottsföreningarna och deras ledare, trots att mer än fem år gått sedan dokumenten skrevs. Förmodligen är det inte tillräckligt att formulera intentionerna i ett dokument. Innan Handslaget iscensattes kunde man ha förväntat sig att Regeringen och RF tagit ansvar för att kompetensutveckla och utbilda idrottsledare för att förbereda dem för de olika uppgifter och situationer de förväntas klara av i skolan. Om RF menar allvar med att idrotten ska vara till för alla borde ett minimikrav vara att varje idrottsledare hade utbildning i att planera och leda fysisk aktivitet för alla, även för motoriskt osäkra barn och ungdomar.

Vilken ledarutbildning har idrottsledare som leder fysisk aktivitet i skolan?

Man hade kunnat vänta sig att de idrottsledare som fått uppdraget att leda fysisk aktivitet för skolelever i skolan skulle vara bland föreningens mest erfarna. Så var det också i flera fall, men lika vanligt var att ledarna var unga idrottare utan vare sig ledarutbildning eller erfarenhet av att vara barnledare. Så många som sju av de intervjuade idrottsledarna hade inte någon barnledarutbildning alls innan projektet startade. I ett fall hade ledaren varken utbildning eller erfarenhet av den idrott han var ledare i. En biträdande skolledare beskrev sin besvikelse över att Handslaget inte fungerade, eftersom föreningarna ofta använde gymnasieelever som ledare och att dessa inte klarade av att hålla ordning i elevgrupperna.

När så stor andel av idrottsledarna saknar ledarutbildning och utbildning i "Första hjälpen" kan man undra om skolledarna och föreningarna verkligen satt sig in i vad som kan hända och vem som ytterst har ansvar för elevernas säkerhet under den fysiska aktiviteten.

Uttalat och icke uttalat utbildningsbehov

Förvånansvärt många av de intervjuade idrottsledarna betonade att erfarenhet och personliga egenskaper var viktigare än utbildning, även bland dem som själva hade olika typer av ledarutbildningar. Detta är nedslående, eftersom flera av ledarna tydligt uttryckte svårigheter med konflikter och att få med sig alla elever. Men resultatet stämmer väl med vad som redovisats av Werner och Reinhold (2004) där idrottsledare säger sig ha tillräckliga kunskaper i såväl pedagogik som konflikthanterings- och ledarskapsfrågor och där föreningar inte upplever något ytterligare utbildningsbehov för sina ledare i skolan.

Sammantaget kan sägas att saker som inte sägs i intervjuer kan vara väl så intressanta som det som sägs. Att som ledare uttala sig om sitt behov av kompetens och utbildning kan vara

känsligt och svårt om man inte känner till något om vilka möjligheter till utbildning som finns. Därför är kanske inte svaren så förvånande när allt kommer omkring. En av ledarna uttrycker detta dilemma på följande sätt:

Jag tror det är mer mognad än utbildning man behöver, tycker jag i alla fall. Nu vet jag inte för jag har inte varit på några utbildningar så jag vet inte vad dom har att ge, så det är väldigt svårt för mig att säga, men så långt jag kan tänka mig, det viktigaste är mognad, både inom livet och liksom inom sporten, som tränare, som ledare. Det är väldigt viktigt som ledare att kunna hålla koll på gruppen, det kan vara det svåraste, faktiskt.

I skolans styrdokument framgår att det är viktigt för det växande barnet att dess hemmiljö, skol- och fritidsmiljö ger möjligheter till motorisk och fysisk aktivitet och träning. Barnet måste få utveckla olika förmågor och funktioner av sensomotorisk och fysisk karaktär (Utbildningsdepartementet, 1994). I kursplanen för idrott och hälsa (Skolverket, 2000) skrivs att ämnet ska skapa förutsättningar för att alla ska kunna delta i olika aktiviteter på sina villkor. Skolämnet idrott och hälsa har ett särskilt ansvar för de elever som har brister i sin fysiska eller motoriska förmåga eller andra svårigheter i samband med kroppsrörelse och friluftsliv.

De idrottsledare som leder fysisk aktivitet i skolan kan av naturliga skäl inte förväntas arbeta helt och hållet i enlighet med skolans läroplan. Men har de därmed inget ansvar alls när det gäller att motivera barn med svårigheter till fysisk aktivitet? Min uppfattning är att det kan vara relevant att fundera över om inte de nämnda intentionerna i skolans kursplan för idrott och hälsa kan tänkas ha betydelse även för hur en idrottsledare kommer att lyckas med sitt uppdrag att leda fysisk aktivitet för alla elever. Som tidigare nämnts borde ett minimikrav vara att varje idrottsledare hade utbildning i att planera och leda fysisk aktivitet för alla, även för motoriskt osäkra barn och ungdomar.

Hur märks och vilka konkreta uttryck tar sig eventuella åtgärder och nämnda strategier i skolans föreningsledda aktiviteter?

Av de eventuella särskilda utbildningar som idrottsledarna genomgått märktes, som tidigare nämnts, inte något specifikt. Snarare verkade aktiviteterna vara de samma och ledas på samma sätt som i föreningen/klubben. Under intervjuerna framkom inte mycket om vilka metoder som skulle utvecklas, det föreföll som om det inte var något som diskuterats med skolans personal. Idrottsledarna uttryckte snarast mer av önskingar om hur man ville att det skulle fungera. De bråk och konflikter som beskrivits under några av intervjuerna märktes vid ett par tillfällen, vilket tyder på att detta antagligen var vanligt förekommande och att det borde få stor prioritet i såväl föreningens som skolans förebyggande arbete.

Det är möjligt att de observationer som genomförts i denna studie inte ger en helt rättvisande bild av åtgärder och strategier som föreningarna vidtagit och att bilden blivit annorlunda om flera observationer genomförts. Exempelvis kunde inte de förebyggande insatser mot alkohol, narkotika och tobak eller de workshops och idrottsläger som planerades observeras i denna studie. Men tillsammans med vad som framkommit under intervjuerna och i ansökningshandlingarna får ändå resultatet anses vara trovärdigt och slutsatserna rimliga.

En fråga man måste ställa sig är om regerings satsning på att få fler barn och ungdomar fysiskt aktiva verkligen kommer alla till godo. Utnyttjas avsatta medel på bästa sätt? Resultaten i denna undersökning indikerar att de pågående aktiviteterna verkar vara onödigt resurskrävande. Det är oftast minst en lärare med hela tiden och idrottsledarna vill helst ha små grupper. Vid en av observationerna var det två elever och två ledare, i ett annat fall uteblev ledaren helt och aktiviteten fick ställas in vid ett flertal tillfällen.

Bunkefloprojektet-ett exempel

Att satsa på åtgärder inom skolan för att få fler barn och ungdomar fysiskt aktiva förefaller rimligt då man inom skolan kan nå alla elever. Det har visat sig vara en framgångsrik strategi med goda effekter i bland annat Bunkefloprojektet (Ericsson, 2003; Lindén, 2006), där olika idrottsföreningar leder fysisk aktivitet för alla elever två schemalagda lektioner per vecka. Riksidrottsförbundet (2002B) lyfter också fram Bunkefloprojektet som ett exempel på ett positivt samarbete mellan idrottsföreningar och skolan, som fått många efterföljare över hela landet; ca 1100 skolor är medlemmar i Bunkeflomodellens nätverk. Här måste skolans aktiva medverkan i projektet framhållas, som innebär att projektet till största delen drivs i skolans regi. Skolämnet idrott och hälsa har utökats från två till tre lektioner per vecka, gemensamma studiedagar för skolpersonal och idrottsledare anordnas och motorikobservationer av alla elever vid skolstarten har införts. Vidare ansvarar skolan för att elever som behöver stöd i sin motoriska utveckling får en extra lektion motorisk träning varje vecka, under ledning av en utbildad idrottslärare. Den kompetensutbildning som både Ängslättskolans lärare och idrottsledare tagit del av innebär en tydlig satsning på kvalitet och medveten motorisk träning i elevernas dagliga fysiska aktivitet, så att varje elev fångas upp och får uppleva den rörelseglädje som förhoppningsvis skapar ett livslångt intresse för fysisk aktivitet. Målsättningen i Bunkefloprojektet (1999) är att alla elever varje dag ska få en allsidig grovmotorisk rörelseträning på en lekfull nivå med rörelseglädje som en viktig komponent.

Innan projektet startade 1999 genomfördes kompetensutveckling av skolans personal på följande sätt. Alla skolans lärare och berörda idrottsledare fick under studiedagar och genom handledning utbildning i barns sensomotoriska utveckling och motorisk träning enligt MUGI-modellen, som bland annat bygger på teorier om grovmotoriska utvecklingsfaser (Holle, 1978) och integrering av sinnesimpulser (Ayres, 1983). I denna utbildning ingick både teori och praktik i att observera och stimulera barns motoriska utveckling på olika nivåer.

Utbildningen, som även vände sig till övriga skolor i stadsdelen, fortsatte under projektets gång med workshops, studiecirkel och studiedagar kring idrottsämnet och motorikens didaktik i teori och praktik. Här diskuterades vad idrottsämnet ska innehålla och hur man bäst kan utnyttja den utökade fysiska aktiviteten för att nå läroplanens och kursplanens mål för idrott och hälsa. Samtliga lärare, idrottsledare, fritidspedagoger och assistenter som medverkar i skolans fysiska aktiviteter inbjöds till denna kompetensutveckling.

En referensgrupp med tio idrottslärarutbildare på olika universitet och högskolor i Sverige bildades för att bistå projektets lärare och idrottsledare med råd och handledning i frågor som rör idrottsundervisning. Skolan anställde fler utbildade idrottslärare och en hälsopromotor, som på halvtid fick i uppgift att samordna samarbetet med de olika idrottsföreningarna och med forskarna. Föräldrar och andra intresserade inbjöds till forumdagar, studiebesök och regelbundet återkommande seminarier kring temat Skolan – en hälsofrämjande arena.

Sammanfattningsvis kan sägas att skolorna i Bunkefloprojektet haft och har ett betydligt större inflytande över hur den fysiska aktiviteten planeras och genomförs än vad som framkommit att de skolor, som ingår i denna studies Handslagsprojekt, har. En möjlig förklaring till att skolan redan inledningsvis tog ett mycket stort ansvar för projektet kan ligga i att man redan från början visste att det var ett långsiktigt projekt som beräknades pågå åtminstone nio år. Planeringen var också mycket omfattande och påbörjades mer än ett år innan interventionen med utökad fysisk aktivitet, motorikobservationer och extra motorikträning infördes, något som kan ha påverkat motivation och delaktighet hos skolledningen och lärarna positivt. Projektgruppen, som bestod av skolledning och forskare, träffades sedan regelbundet under hela projektiden. Planering av nya aktiviteter och schemaläggning genomfördes inför varje nytt läsår.

Bunkefloprojektet är nu inne på sitt åttonde år, vilket innebär att skolämnet idrott och hälsa utökats i alla skolår och att alla Ängslätt- och Sundsbroskolans elever nu har en obligatorisk schemalagd lektion medveten rörelseträning varje skoldag. Projektet har övergått

från att vara ett projekt till en bestående arbetsmodell som skolan fortsätter att arbeta efter. Arbetsmodellen innebär

- minst 45 minuter schemalagd fysisk aktivitet dagligen för alla elever,
- att skolämnet idrott och hälsa utökats från två till tre lektioner,
- att skolan samverkar med olika idrottsföreningar, vars ledare tagit del av skolans utbildning i att observera och träna barns motorik,
- att motorikobservationer genomförs varje år vid skolstarten och
- att elever som har motoriska brister får individuellt anpassad motorikträning en extra lektion per vecka under ledning av utbildad idrottslärare.

Detta arbetssätt kan möjligen tänkas ha betydelse för hur barnen upplever den dagliga fysiska aktiviteten, vilket i sin tur kan tänkas påverka deras inställning till fysisk träning och i vilken utsträckning de fortsätter vara fysiskt aktiva efter avslutad skolgång. Ofta startar pedagogiska projekt med höga ambitioner, men när entusiasterna försvinner, så är det inte ovanligt att det sker en nedgång i de aktiviteter/beteenden man velat införa. Ibland upphör de helt och hållet, vilket inte är ovanligt om träningen är enformig och/eller har krav på hög belastning med många upprepningar (Lindén, 2006). Det känns viktigt att förtydliga och lyfta fram dessa förhållanden i dagens debatt om kvantitet kontra kvalitet. Frågan är om idrottsföreningarna genom olika Handslagsprojekt har möjlighet att lyckas lika bra som skolan när det gäller att nå även dem som inte redan är idrottsintresserade.

Sammanfattning och rekommendationer

Resultaten i denna undersökning bygger på observationer och intervjuer med några idrottsledare i Skåne, fördelade på idrotterna akrobatik, basket, bordtennis, brottning, capoeira, fotboll, friidrott, innebandy, orientering och tennis. Dessutom har ansökningshandlingar analyserats, som respektive förenings skrivit och som beviljats medel för att genomföra ett Handslagsprojekt i samverkan med skolan under vårterminen 2006. Syftet med dessa Handslagsprojekt är, enligt RF, att idrottsföreningar i nära samarbete med skolorna ska utveckla metoder som lockar alla elever till fysisk aktivitet i olika former och att barn och ungdomar, som idag inte deltar i idrottsverksamhet, ska erbjudas lustfyllda och hälsofrämjande aktiviteter genom särskilda åtgärder.

I strikt mening gäller studiens resultat endast för den undersökta gruppen. Men är det troligt att resultaten i denna undersökning ändå skulle kunna generaliseras och gälla för en större population än den undersökta? Eftersom både manliga och kvinnliga idrottsledare intervjuats och spridningen i ålder bland dessa är stor, liksom att både lagidrotter och individuella idrotter observerats på skolor med olika upptagningsområden i såväl storstad, småstad som på landsbygden så kan resultaten ändå sägas ge en ganska god bild av hur verksamheten fungerar på olika skolor. De observerade eleverna representerar olika åldersgrupper, gruppstorleken varierar, liksom gruppsammansättningen av flickor och pojkar, vilket också bidrar till en så variationsrik bild som möjligt. Det faktum att urvalet har stor spridning men ändå ger så pass likartade resultat förstärker antagandet att en undersökning på andra skolor troligtvis skulle ge ett liknande resultat. Det går dock inte att utesluta att en annan forskare med andra "glasögon" och en annan förförståelse hade ställt andra frågor och/eller fått andra svar. Det har därför varit viktigt att tydligt redogöra för min bakgrund och de metoder som använts i studien, för att så mycket som möjligt underlätta för läsaren att följa hur tolkningar, resultat och slutsatser vuxit fram.

För att få ytterligare kunskap och en ännu mer heltäckande bild av hur samarbetet mellan skola och idrottsförening fungerar skulle en uppföljande undersökning kunna göras med intervjuer av lärare och elever på de skolor som undersökts i denna studie. Detta förfarande skulle göra det möjligt att ytterligare belysa studiens frågeställningar och få en bild av hur

Handslaget uppfattas på skolor där föreningsledare är verksamma som ledare av fysisk aktivitet i undervisningssituationer. Elevernas tankar och önskemål skulle kunna ge vägledning om vilka aktiviteter skolan skulle satsa på och hur dessa skulle organiseras. Särskilt värdefulla vore de tankar och önskemål, som elever som idag inte deltar i idrottsverksamhet uttrycker och vilka aktiviteter de uppfattar som meningsfulla, lustfyllda och hälsofrämjande.

När det gäller Handslagets inriktning mot ökad samverkan mellan idrottsrörelsen och skolan är det märkligt att endast idrottsföreningar kan söka och erhålla projektbidrag. Om förhoppningen är att ett samarbete mellan skola och idrottsförening ska bli bestående borde båda parter ha möjlighet att söka och bli beviljade medel. Samarbetet borde, enligt min mening, i större utsträckning kunna initieras från skolan, som får antas ha den bästa kunskapen om vad olika elevgrupper kan vara i störst behov av. Vem har frågat eleverna vilka aktiviteter de tycker är meningsfulla och lustfyllda innan de nu genomförda Handslagprojekten startade? En elevmedverkan vid formulering av ansökningar hade varit önskvärd, särskilt från de elever som idag inte är särskilt fysiskt aktiva. De lärare som medverkar till att skriva en projektansökan har större kunskap än en idrottsledare om hur aktiviteter kan organiseras och genomföras på skolan, något som kan ha betydelse för hur väl planerade aktiviteter går att realisera i verkligheten. Medverkande lärare kommer förmodligen att och ta ett större ansvar för genomförandet av projektet om de känner större delaktighet i planeringen, men också av så praktiska skäl som att de då har faktisk kunskap om vad projektet syftar till och hur det är tänkt att organiseras. Allra bäst vore sannolikt att en projektansökan skrevs av skolan och idrottsföreningen tillsammans, efter samråd med elevrådet, och då också undertecknades av båda parter.

Man kan leka med tanken att Handslagspengar hade satsats även på skolämnet idrott och hälsa. Om medlen hade fördelats på alla Sveriges skolor kanske det inte hade blivit så mycket till var och en. Men om skolorna hade fått formulera och skriva ansökningar på liknade sätt som idrottsföreningarna nu gjort kanske vi hade fått ta del av flera projekt med en tydlig utökning av ämnet idrott och hälsa. Skolor hade kanske satsat på att anställa utbildade idrottslärare för alla elever, idrottslärare som även fått ansvar för planering och genomförande av läroplanstillägget om daglig fysisk aktivitet inom ramen för skoldagen. Vidare kan man tänka sig skolor som i samverkan med olika idrottsföreningar skulle vilja återinföra regelbundet återkommande friluftsdagar. Andra tänkbara ansökningar skulle kunna handla om att införa regelbundna motorikobservationer vid skolstarten i samverkan med skolhälsovården och att erbjuda specialundervisning i motorik till elever som behöver det.

Det övergripande syftet med denna undersökning var att undersöka och beskriva det eventuella behov av utbildning och kompetensutveckling som kan finnas bland idrottsledare som leder fysisk aktivitet i skolan; dels allmänt utbildningsbehov, dels med inriktning mot elever i behov av särskilt stöd. Ett allmänt utbildningsbehov som verkar finnas för idrottsledare i skolan gäller att planera och organisera fysisk aktivitet för större barngrupper så att tillgänglig tid och yta utnyttjas på ett effektivt och säkert sätt. Ett annat behov gäller hur man som ledare skapar en positiv social miljö utan ”att vara hård”. De bråk och konflikter som flera idrottsledare berättar om tyder på att kunskaper om motivation och motivationsprocesser skulle vara värdefulla samt att ledaren, i enlighet med Moser (2006), kommunicerar med (och inte till) deltagarna. En idrottsledare behöver ha en god pedagogisk kompetens för att kunna skapa en positiv social miljö, där deltagarna kan känna sig trygga och uppleva att de lyckas.

Den kunskap som denna studie bidragit med kan tänkas vara till nytta för föreningar som sökt eller tänker ansöka om medel ur Handslaget. Utifrån de redovisade resultaten skulle RF, SISU Idrottsutbildarna och landets lärarutbildningar kunna skapa och erbjuda nya, relevanta, korta och längre utbildningar inom olika områden. De utbildningar och kurser inom ledarskap

och projektplanering som idag erbjuds av exempelvis Skåneidrotten skulle kunna kompletteras och utvidgas. Utbildningarna skulle dels kunna kännas särskilt meningsfulla för verksamma och blivande idrottsledare, dels kunna ge ökade kunskaper om skolans styrdokument samt hur man kan möta och arbeta med barn i behov av särskilt stöd.

I det följande görs ett försök att utifrån de resultat som framkommit ge några sammanfattande förslag inom vilka områden som kompetensutveckling och utbildning på olika nivåer kan rekommenderas. Eftersom det i nästan varje skolklass finns någon eller några elever som är motoriskt osäkra och i behov av särskilt stöd och eftersom de oftast behöver det som alla elever behöver, bara i lite större utsträckning och på ett lite mer anpassat sätt, görs ingen särskild uppdelning efter inriktning av de utbildningar som här rekommenderas. De områden, som känns mest angelägna att i nuläget rekommendera utbildning och kompetensutveckling inom, är följande:

1. Barns motoriska utveckling
2. Att observera och stimulera barns motoriska utveckling på olika nivåer
3. Motivation och motivationsprocesser
4. Grupprocesser och konflikthantering
5. Skadeförebyggande åtgärder och omhändertagande vid olycksfall
6. Metodisk stegring inom redskapsträning
7. Mottagning och säkring vid redskapsövningar
8. Utökat övningsförråd av lekar och uppvärmningsövningar för olika åldersgrupper
9. Nedvarvnings-, trygghets- och avslappningsövningar

Vidare rekommenderas utbildning och kurser om skolans styrdokument, läroplan och kursplaner. I kursplanen för skolämnet idrott och hälsa (Skolverket, 2000) betonas allsidiga rörelseaktivitetens betydelse och att positiva rörelseupplevelser främjar den motoriska förmågan. Vidare framhålls att barnet måste få utveckla olika förmågor och funktioner av sensomotorisk och fysisk karaktär samt att en allsidig rörelserepertoar kan lägga grund för en aktiv och hälsofrämjande livsstil. Att skolämnet idrott och hälsa har ett särskilt ansvar för barn som har fysiska och motoriska svårigheter framgår tydligt, ett ansvar som borde omfatta alla som planerar och leder fysisk aktivitet för skolelever. Intentionerna om att alla skolelever ska få träna sin motoriska förmåga på ett varierat och allsidigt sätt finns all anledning för skolans aktörer, såväl idrottsledare som utbildade lärare, att ta med i planering och organisering av fysisk aktivitet för barn och ungdomar, både i skolan och i idrottsföreningen.

Idrottsledare som tar del av utbildning och kurser inom de ovan nämnda områdena kommer förhoppningsvis och troligen att känna större trygghet i sin ledarroll och än bättre kunna svara upp mot Handslagetets målsättningar att öppna dörrarna för fler och erbjuda barn och ungdomar, som idag inte deltar i idrottsverksamhet, lustfyllda och hälsofrämjande aktivitet. Ett förslag är att idrottsföreningar skulle kunna meritera sig till projektstöd genom att visa att de har väl utbildade ledare, kanske skulle utbildade ledare vara en förutsättning för att få ekonomiskt stöd även i andra sammanhang.

Genom utbildning och ökad kunskap skapas sannolikt bättre förutsättningar för ökad förståelse och samverkan mellan idrottsledare och skolans lärare när det gäller att utveckla metoder som lockar alla elever till fysisk aktivitet i olika former. Som jag ser det är utbildning och kompetensutveckling viktiga förutsättningar för att en samverkan mellan idrottsrörelsen och skolan ska kunna bli bestående.

Tack

Att träffa, observera och genomföra intervjuer med de i studien medverkande idrottsledarna har varit både trevligt och intressant. De har alla varit engagerade och nästan undantagslöst verkat mycket kunniga inom sina respektive idrotter. De har tagit sig god tid till att svara på

mina frågor och berätta om sina erfarenheter och tankar. Ingen har haft något emot att bli observerad i sin ledarroll under aktivitetspassen och inte heller att intervjuerna spelades in på band. Alla transkriberade och analyserade intervjutexter samt anteckningar från genomförda observationer finns förvarade hos författaren. Härmed framförs ett varmt tack till alla medverkande idrottsledare och andra funktionärer i respektive förening/klubb som bidragit till att denna undersökning kunnat genomföras.

Ett tack riktas också till Skåneidrottens tillmötesgående personal, som tillhandahållit föreningarnas ansökningshandlingar samt till Riksidrottsförbundet och Centrum för idrottsforskning, som beviljat forskningsmedel till studien.

Referenser

- Ayres, J. (1983). *Sinnenas samspel hos barn*. Stockholm: Psykologiförlaget.
- Bunkefloprojektet (1999). *Bunkefloprojektet – en hälsofrämjande livsstil*.
<http://www.bunkeflomodellen.com>; <http://www.mugi.se>
- Carli, B. (2004). *The Making and Breaking of a Female Culture: The History of Swedish Physical Education 'in a Different Voice'*. (Doktorsavhandling). Göteborg: Utbildningsvetenskapliga fakulteten, Göteborgs universitet.
- Dahlin, L. B. (2004). *Kan idrott förbereda ungdomar för vuxenlivet eller slår den ut potentiella idrottsutövare?* <http://www.idrottsforum.org/articles/dahlin/dahlin.html>. Tillgänglig 2004-02-10.
- Gjesing, G. (1997). *Kropumulige Unger*. Köpenhamn: DHLs förlag.
- Holle, B. (1978). *Normala och utvecklingshämmande barns motoriska utveckling*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Ingebrigtsen, J. E. (2004). Motorikk som samfunnsfenomen – en refleksjon. I H. Sigmundsson & M. Haga (Red.), *Motorikk & samfunn. En samfunnsvitenskapelig tilnærming till motorisk atferd*. (ss. 161-180). Oslo: SEBU Forlag.
- Ericsson, I. (2003). *Motorik, koncentrationsförmåga och skolprestationer. En interventionsstudie i skolår 1-3*. (Doktorsavhandling). Malmö: Lärarutbildningen, Malmö högskola.
- Eriksson, C., Gustavsson, K., Johansson, T., Mustell, J., Quennerstedt, M., Rudsberg, K., Sundberg, M. & Svensson, L. (2003). *Skolämnet Idrott och hälsa i Sveriges skolor – en utvärdering av läget hösten 2002*. Örebro: Institutionen för idrott och hälsa, Örebro universitet.
- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- NU-03 (2004). *Nationella utvärderingen av grundskolan 2003*. Dnr: 75-2001:04-045.
<http://www.skolverket.se/publikationer?id=1362>. Tillgänglig 07-06-24.
- Kristén, L. (2003). *Possibilities Offered by International Sport Programmes to Children with Physical Disabilities – An explorative and evaluative study*. (Doktorsavhandling). Halmstad: Sektionen för Hälsa och Samhälle, Högskolan i Halmstad.
- Lindén, C. (2006). *Physical activity and its effect on bone in the short – and long-term perspective*. (Doktorsavhandling). Malmö: Department of Orthopaedics, Malmö University Hospital, Lund University.
- Moser, T. (2006). *Hva kan idretten lære meg om meg selv? – Om forholdet mellom selvbilde og deltakelse i idrett/fysisk aktivitet*.
<http://idrottsforum.org/articles/moser/moser060927.html>. Tillgänglig 06-09-27.
- Redelius, K. & Auberger, J. & Bürger Bäckström, C. (2004). *Ung ledare sökes. En studie av Riksidrottsförbundets satsning på unga ledare*. Stockholm: SISU Idrottsutbildarna, Idrottshögskolan, Riksidrottsförbundet.
- Riksidrottsförbundet (2000A). *Om Handslaget*. <http://www.rf.se/t3.asp?p=77127>. Tillgänglig 06-09-05.
- Riksidrottsförbundet (2000B). *Bakgrund*. <http://www.rf.se/files/{C7E397FB-791A-4BCE-BC40-4A06836030E4}.pdf>. Tillgänglig 06-09-05.
- Skolverket (2000). *Grundskolans kursplaner och betygskriterier*. Stockholm: Fritzes Kundservice.

- Socialstyrelsen (2004). *Socialstyrelsens riktlinjer för skolhälsovården. Artikelnr 2004-130-2*. <http://www.sos.se/fulltext/130/2004-130-2/2004-130-2.pdf>. Tillgänglig 07-06-24.
- Thiborg, J. (2006). Föreningsidrottens nya roll: socialt ansvar genom socialt bokslut. *Svensk Idrottsforskning*, 15 (3), 46-49.
- Utbildningsdepartementet (1994). *Kursplaner för grundskolan*.
- Werner, L. & Reinhold, C. (2004). *Handslaget. Ett projekt i tiden*. (Examensarbete). Malmö: Idrottsvetenskap, Lärarutbildningen, Malmö högskola.

Bilaga 1 Mail till idrottsföreningar som beviljats Handslagsmedel 2006

Hej!

Jag har fått i uppdrag att utvärdera delar av Handslaget. Det gäller bland annat hur samverkan med skolan fungerar. Jag behöver därför ha kontakt med idrottsledare som leder någon form av fysisk aktivitet i skolan under vårterminen 2006, som inte har lärarutbildning (och som helst varit idrottsledare minst två år).

Om detta stämmer in på Dig eller någon av Dina kollegor vore jag mycket tacksam för ett snabbt svar så att vi kan bestämma tid för en intervju i anslutning till något träningspass på skolan.

Med vänlig hälsning
Ingegerd Ericsson
lektor i idrottsvetenskap
Malmö högskola

Uppföljande mail efter att intervjuerna transkriberats och redigerats i juni 2006

Hej alla medverkande idrottsledare!

Tack för att jag fick komma och intervjua er och se hur ni arbetar med den fysiska aktiviteten i skolan. Det var både trevligt och intressant. Jag har nu gjort en utskrift av vår intervju (i bifogad fil) som jag vill be er läsa och kolla så jag inte missuppfattat eller missat att ta med något väsentligt. Ni får gärna ändra eller lägga till något om du/ni vill det. Maila mig i så fall detta så snart som möjligt.

I denna studie ingår nio olika skolsamverkansprojekt. I rapporten till CIF (Centrum för Idrottsforskning) och RF kommer alla medverkande skolor och intervjupersoner att vara anonyma.

Med vänlig hälsning
Ingegerd Ericsson
lektor i idrottsvetenskap
Malmö högskola

Bilaga 2 Intervjuguide

Ålder

Yrke

Ledarutbildning och -erfarenheter

Hur länge har du varit idrottsledare? Trivs du med det?

Har du någon ledarutbildning?

Vad tycker du om att vara idrottsledare i skolan? Är det någon skillnad jämfört med att vara ledare/tränare i klubben/föreningen?

Vad är det bästa med att vara ledare i skolan? Det sämsta?

Samverkan med skolan

Vad är din uppgift och hur kom du med i Handslaget?

Vad står i föreningens ansökan?

Hur fungerar samverkan med skolan?

Vad skulle behövas för att samverkan skulle kunna fungera ännu bättre?

Elever med motoriska brister/funktionshinder

Är alla elever med, deltar alla elever i aktiviteten?

Om inte, varför? Skillnad mellan pojkar och flickor?

Gör du något särskilt för elever med motoriska brister eller funktionshinder?

Vad skulle behövas för att aktiviteterna skulle kunna fungera ännu bättre?

Utbildningsbehov

Behövs det någon särskild utbildning för att leda fysisk aktivitet i skolan?

Har ni haft några skador? Vilken typ? Är det vanligt?

Konflikter?

Hur brukar du planera och organisera aktiviteterna?

Hur brukar du dela in i lag?

Elevernas upplevelser

Vad tycker eleverna om aktiviteterna du leder tror du?

Vad tror du det betyder för eleverna?

Har fler blivit aktiva? Medlemmar i någon idrottsförening?

Framtiden

Vad händer när Handslags-pengarna är slut?

Vad skulle man satsa på om det fanns mer resurser, fler timmar och möjligheter?

Någonting som du vill tillägga?

Bilaga 3 Observationsguide

Inledning

Samling/genomgång
Uppvärmning

Ledarstil

Tydlig, auktoritär, kamratlig, entusiastisk?

Grad av aktivitet

Köbildning; ej deltagande elever?

Grad av rörelseglädje/lekfullhet

Ser eleverna glada ut; har de roligt?
Någon som verkar ledsen?

Organisering/effektivitet

Förberedelser, utnyttjad yta, framtagning/borttagning av redskap
Förebyggande av olycksfall/eliminering av riskmoment

Pedagogik

Svårighetsgrad, utmaningar
Metodisk stegring
Olika nivåer, valmöjligheter?
Åtgärder för motoriskt osäkra
Mottagning
Indelning i lag och grupper

Avslutning

Nedvarvning/avslappning
Avslutande samtal